

Olosz Katalin

Diákgyűjtők az erdélyi és partiumi magyar népköltészet feltárásában (1845–1990)

A diákgyűjtés fogalmi köre rendkívül szerteágazó, sokféle tevékenységet foglal magába: felöleli a néprajzi-, népköltészeti-, történeti-, nyelvjárási, hely- és népismereti adatok gyűjtését, melyet különböző szintű tanintézetek kisebb-nagyobb tanulói végeztek egyéni elhatározásból, vagy mozgalmyszerű szerveződésben. Az egyéni munkát többnyire a különféle pályázati kiírások generálták, ezeket az adott iskola vezetősége vagy az iskolában működő önképzőkör hirdette meg – jutalmat tűzve ki a legjobb pályamunkákra. De – különösen a 20. század második felében – iskolán kívüli intézmények, hírlapok és folyóiratok szerkesztőségei is hirdethettek néprajzi-népköltészeti gyűjtőpályázatokat iskolásoknak. Ez utóbbiak nyomán országos vagy regionális hatósugarú gyűjtőmunka bontakozhatott ki.

A pályázati kiírások mellett egy-egy tanár ügybuzgalma folytán iskolán belül is kialakulhatott folklórgyűjtő mozgalom, melyben a diákok nem a jutalmazás reményében gyűjtöttek, sokkal inkább a tanáruk iránti tisztelet-szeretetet sarkallta őket arra, hogy az iskolai szünetidők idején lakhelyük folklórhagyományait gyűjtsék-rögzítsék.

Sokszínűséget tapasztalhatunk a különböző gyűjtőmozgalmak célkitűzéseit illetően is: voltak olyan iskolák, pályázatok, melyekben a szervezett gyűjtőmunka csak egyetlen folklórműfajra irányult, és voltak olyanok is, melyek az iskola vonzáskörzetében a magyar népköltészet teljes spektrumának megismerését tűzték ki célul. Mindez, természetesen, attól függött, hogy a pályázati kiírás mire irányította a figyelmet, vagy, hogy mit tartott fontosnak az irányító tanár. Mert – talán ezzel kellett volna kezdenem – a diákgyűjtések háttérében mindig ott találunk egy-egy elkötelezett tanáregyéniséget, aki szervezte, irányította, alkalomadtán közölte a gyűjtőmunka eredményeit, s akinek neve fémjelzi az adott iskolában folyó célirányos gyűjtőtevékenységet. Ezeknek a tanároknak áldozatos szer-

vező-irányító tevékenysége folytán a több mint másfél százados múltra visszatekintő tudatos népköltészeti gyűjtőmunkában a diákoknak folyamatosan fontos szerep jutott.

Dolgozatom megírására éppen az a felismerés késztetett, hogy az erdélyi és partiumi¹ magyar népköltészet megismerésének másfél százados folyamata elválaszthatatlanul kötődik a mindenkori diákgyűjtők munkájához. Egy rövid konferenciadolgozatban, nyilvánvaló, nem vállalkozhatok rendszeres történeti áttekintésre, de akár csak egy futó seregszemle is arról győz meg, hogy az erdélyi és partiumi magyar népköltészet élethelyzeteinek, alakulásának, változásának mai ismeretét nagymértékben azoknak a diákgyűjtőknek és az őket irányító tanároknak köszönhetjük, akik a tudatos gyűjtés megindulásától kezdve a 20. század utolsó évtizedéig – szinte napjainkig – folyamatosan részt vállaltak a folklórgyűjtés munkájából. S ami ennél is fontosabb: nemcsak számszerűen gyarapították – méghozzá tetemesen – a népköltési adatok tárárt, de sok esetben olyan szemléletbeli elmozdulás is kötődik a diákgyűjtők és az őket irányító tanár munkájához, mely, a mából visszatekintve, alaposan megváltoztatta a hazai népköltészetről alkotott képet, illetve a gyűjtés-közlés módjáról való gondolkodást.

Nincs szándékomban, hogy a teljesség igényével vegyem számba a diákgyűjtések másfél százados történetének eseményeit. Erre már csak azért sem kerülhetne sor, mivel számos esetben a pusztán tényen kívül, hogy bizonyos iskolákban folklórgyűjtő mozgalmak szerveződtek vagy folklórkörök alakultak, egyebet nem tudunk a diákok munkájáról, s főleg nem ismerjük a gyűjtött anyagot.

A korai diákgyűjtések eseményeiről/eredményeiről természetesen tudunk, hogy keveset tudunk. Természetesen, mert senki sem tartotta akkoriban fontosnak a meg nem jelent diákgyűjtések utólagos publikálását, őrzését a tanár halála után, és a történelmi helyzet sem kedvezett a fennmaradásuknak. Meglepő viszont, hogy fölöttébb hiányosak az ismereteink a 20. század második felének gyűjtőmozgalmairól, pályázatairól, iskolai folklórköröiről vagy magáról az összegyűjtött folklóranagról és annak sorsáról. Azt a keveset is jobbára Faragó Józsefnek köszönhetjük, aki a diákgyűjtések

¹ Partium megnevezéssel nem pusztán az egykori közigazgatási területre utalok; tájnévként használom, mely a történeti Erdély és az Alföld határvidékét jelenti (Vö. Kósa–Filep 1975: 159).

szorgalmazásában, szakmai támogatásában és eredményeinek népszerűsítésében/publikálásában fáradhatatlannak bizonyult: sajtóban közzétett felhívásai, gyűjtési útmutatói vagy beszámolóí, folklórkiadványok bevezetői manapság szinte egyetlen forrásai a különböző iskolákban folyó, vagy pályázati kiírások nyomán kibontakozó folklórgyűjtő mozgalmak ismeretének (Faragó 1957, 1958a 1958b, 1958c, 1958d, 1959a, 1959b, 1966, 1967a, 1967b, 1967c, 1968, 1969a, 1969b, 1972a, 1972b, 1976b, 1977b, 1983, 1995). Faragó József figyelme kiterjedt a különböző iskolák folklórköreinek tevékenységére is. Az ő javaslatára vágott bele a *Művelődés* című folyóirat 1980–81-ben az iskolai folklórkörök beszámolóinak és a gyűjtött anyag mutatványainak közlésébe (Faragó 1983), melynek során húsz tanintézet folklórköreinek irányító tanára adott hírt az iskolájukban folyó gyűjtőmunkáról.² A rövid beszámolók és a közölt folklórszövegek nyilvánvalóan éppen csak felvillantották az adott iskolában folyó gyűjtőmunka egy pillanatát, de még így is több információt tartalmaznak, mint egy-egy iskolának – melyben folklórkör működött, vagy valamiféle folklórgyűjtő tevékenység folyt – a puszta említése. Kőnczei Ádám egyik cikkéből szerezhetünk tudomást például arról, hogy a nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégiumban folyó balladagyűjtő mozgalomhoz hasonlóan az 1970-es évek elején több iskolában kezdték meg a balladagyűjtést: „mintegy esztendeje a zilahi, székelyhídi, és a szászrégeni, újabban meg a szilágysomlyói, a kézdivásárhelyi, a kovásznai és a hétfalusi középiskolában” – olvashatjuk Kőnczei Ádám tudósításában (Kőnczei 1972). Mivel azonban az idézett szerző a nagyenyedi népballadagyűjtő mozgalom ismertetésére szánta cikkét, az említett középiskolák gyűjtőmunkájáról többet nem írt, csupán arra tett ígéretet, hogy „róluk majd máskor” ejt szót. A „máskor” azonban – tudtommal – soha nem jött el. Így azt sem tudjuk, hogy egyáltalán gyűjtöttek-e balladát a felsorolt középiskolákban, s főleg arról nincs semmi információnk, hogy az esetlegesen összegyűjtött balladáknak mi lett a sorsa, őrzi-e valaki vagy valamely intézmény, vagy elkallódtak nyomtalanul. A kérdéseket, egyébként, vonatkoztathatjuk a Bethlen Gábor Kollégium diákjainak gyűjtésére is, mert a közel kétszáz balladaváltozatot felölelő közös gyűjteményből mindössze hét ballada szövegét ismerjük – azokat, melyeket Kőnczei Ádám mutatványul a cikkéhez mellékel.

² Lásd a Melléklet (Diákgyűjtések kronológiája) 1980–1981-es tételét.

Sorolhatnám tovább: mi mindenről nincsenek közelebbi ismereteink, hány és hány pályázat, hány és hány iskolai folklórkör meghirdetésének/ létezésének pusztá tényéről van csak tudomásunk, tevékenységük feltárásával, eredményeik értékelésével adós a szaktudomány.³

A mulasztások, soron következő feladatok emlegetése helyett – úgy vélem – hasznosabb, ha számba veszem azokat a kiadványokat, melyek – részben vagy egészben – diákgyűjtések eredményéből születtek meg. Mert – némiképp ellentmondva előbbi kijelentésemnek – a közelmúlt romániai magyar diákgyűjtéseiből néhány igen jelentős kötet jelent meg a második világháború utáni évtizedekben. Ezek egy része egy-egy iskola egy-egy tanárának kezdeményezéséből született meg. Konsza Samu sepsiszentgyörgyi tanítványainak gyűjteményét, a *Háromszéki magyar népköltészetet* említhetjük itt időrendi sorrendben lefelől (Konsza 1957), vagy Kovács Ferenc és tanítványainak kisiratosi gyűjteményét (Kovács 1958), Kónsa Samu *A szegény ember kincse* című mesekötetét, mely a *Háromszéki magyar népköltészet*ből kihagyott mesék közül hozott nyilvánosságra ötvenet (Konsza 1969), Albert Ernő és sepsiszentgyörgyi tanítványainak *Háromszéki népballadái*t (Albert 1973), Bura László és Szatmár megyei munkatársainak/tanítványainak kötetét, a *Szatmári népballadákat* (Bura 1978). A kiadványok másik része iskolán kívüli intézmények (hírlapok, folyóiratok) pályázati felhívásának eredményeként látott napvilágot. Itt említhetjük meg a *Pionír* által 1967-ben meghirdetett mesepályázat nyertesének, Balla Tamásnak *Fehér Virág és Fehér Virágszál* című magyárdécei mesegyűjteményét (Balla 1970), nemkülönben a nagyváradi *Fáklya* című napilap pályázatai nyomán kibontakozó gyűjtőmozgalom hozadékát, a három bihari kötetet: a *Bihari gyermekmondókákat* (Farágó–Fábián (közéteszi) 1982), a *Bihari találós mesék, találós kérdések, mesetalányokat* (Fábián (közéteszi) 1994, 1999), illetve a *Bihari népmondákat* (Farágó–Fábián (közéteszi) 1995).⁴

Időrendi sorrendet emlegettem a diákgyűjtésekből megjelent kötetek felsorolásánál. Mégis előbb vettem számba a 20. századi gyűjtéseket és az azokból szerkesztett köteteket, s csak utánuk térek rá a 19. századi gyűjtőmozgalmakra, illetve azokra a 20. századi diákgyűjtésekre, melyek csak

³ A diákgyűjtések kronológiai áttekintését lásd a Mellékletben.

⁴ Bura 1978, Farágó–Fábián 1982, 1995, illetve Fábián 1994, 1999 csak részben tartalmaz diákgyűjtéseket.

az új évezredben jelenhettek meg. A látszólagos következetlenségnek egyszerű a magyarázata: az ezredfordulóig mindössze három olyan kötet hagyta el a nyomdát, mely részben vagy egészben dualizmus kori erdélyi vagy partiumi diákgyűjtéseket tartalmazott: a *Magyar Népköltési Gyűjtemény* első, harmadik és tizennegyedik kötete (*MNGY* I. 1872; *MNGY* III. 1882; *MNGY* XIV. 1924). Az elsőben – egyebek mellett – Gyulai Pál kolozsvári tanítványainak 1858–1862 közötti, illetve Szabó Sámuel marosvásárhelyi diákjainak 1863–1868 közötti gyűjtései kaptak helyet az irányító tanárok neve alatt, a harmadik kötet hozta nyilvánosságra Benedek Elek és Sebesi Jób diákkori székelyföldi gyűjteményének egy részét, a sorozat utolsó köteteként megjelenő *Nagyszalontai gyűjtés* – Kodály Zoltán zenei függelékét leszámítva – teljes egészében a nagyszalontai főgimnázium tanárának és diákjainak gyűjtéséből tartalmaz válogatást az irányító tanár, Szendrey Zsigmond szerkesztésében. A *Magyar Népköltési Gyűjtemény* fent emlegetett három kötetében közöltekén túl az ezredfordulóig alig voltak ismereteink a 19. századi diákgyűjtésekről: néhány rövid, tájékoztató/figyelemfelhívó cikken kívül (Faragó 1956, 1976a) jó-szerével napjainkig – a 21. század elejéig – a gyűjtőmozgalmak története, eredményeinek feltárása és közzététele elhanyagolt, mellőzött terület volt a kutatásnak. Bizonyos mértékig még érthető is ez a perifériára szorultság. Hiszen mindaddig, míg Kriza János vadrózsáinak második kötete százötven éves késéssel kerülhetett nyilvánosságra (Kriza 2013), s a harmadik kötet megjelenése még mindig várat magára, a diákgyűjtések feltárása és közzététele nem jelentett, nem jelenthetett sürgető feladatot. Ugyanakkor nem feledkezhetünk meg egy másik késleltető tényezőről sem: a Trianon előtti diákgyűjtések kutatásának elengedhetetlen feltétele a levéltárak, kéziratárak anyagának átvizsgálása. Márpedig 1990 előtt romániai magyar kutatóknak minimális lehetősége volt a budapesti archív anyag kutatására, de még csak a hazai levéltárak rendszeres látogatása is nagy nehézségekbe ütközött. Így érthető és magyarázható az a tény, hogy csak az új évezredben került sor olyan folklórgyűjtemények kiadására, melyek – többnyire, de nem kizárólagosan – dualizmus kori diákgyűjtéseket tartalmaznak: 2002-ben hagyta el a nyomdát Veress Péter Ilona *Mezőcsávasi gyermekfolklór* című kötete, melynek anyagát tanítványai segítségével húsz éven át, 1963–1983 között gyűjtötte (Veress Péter 2002), 2003-ban a kolozsvári református kollégium egyik diákjának 1906-ban gyűjtött, magyargyerőmonostori népdalokat tartalmazó kottás

gyűjteménye Almási István gondozásában (Almási (közéteszi) 2003), rá három évre a székelykeresztúri diákok 1957–58-ban gyűjtött kollekciója jelent meg (Farkas–Nagy–Péter 2006), 2009-ben Szabó Sámuel marosvásárhelyi és kolozsvári tanítványainak gyűjteménye a 19. század hatvanas, illetve nyolcvanas éveiből (Szabó S. 2009), ugyanabban az évben a *Mezőcsávási gyermekfolklór* második, bővített kiadása, valamint a kolozsvári unitárius kollégium egyik diákjának 1895–96-os szabédi gyűjtése (Olosz (közéteszi) 2009), majd 2015-ben Kanyaró Ferenc kolozsvári tanítványainak balladagyűjteménye az 1892–1905 közötti időszakból (Kanyaró 2015), végül pedig az idén, 2018-ban a Folklore Fellows nagyszalontai gyűjtőszövetségének hagyatékából az 1912–1919 között gyűjtött *Nagyszalontai népballadák és epikus énekek* (Olosz (közéteszi) 2018). Ez utóbbival kapcsolatban meg kell jegyeznem, hogy a szalontai diákok gyűjtésének tekintélyes hányada (a balladán/epikus éneken kívüli összes többi folklórműfaj) továbbra is kiadatlan, annak dacára, hogy a most megjelent balladaskönyv előtt – mint már említettem – a gyűjtést irányító Szendrey Zsigmond szerkesztésében, Kodály Zoltán közreműködésével korábban is megjelent egy kötet a szalontai gyűjtésekből (*MNGY XIV. 1924*).

A diákgyűjtések folklóryanagának közzétételével párhuzamosan az utóbbi években kibontakozóban van a gyűjtőmozgalmak és diákgyűjtések történetének feltárása is. Az új évezredben örömdetesen megszorodtak azok a hosszabb-rövidebb írások, melyek a diák-gyűjtőmozgalmak egyegy mozzanatát vagy átfogó történetét, illetve szereplőit mutatják be. A közelmúltban Albert Ernő a sepsiszentgyörgyi iskolai folyóirat, a *Gyökerek* balladagyűjtésben betöltött szerepét (Albert 2016), Keszeg Vilmos a gyermekmondókák Kolozs megyei adatbázisának létrejöttét ismertette (Keszeg 2016), Gagy József a csíkszeredai Matematika–Fizika Líceum néprajzi köréről számolt be (Gagy 2016), Szabó Zsolt a *Jóbarát* című gyermeklap néprajzi gyűjtéseit vette számba (Szabó Zs. 2016), Tekei Erika a diákgyűjtő Balla Tamás magyardécsei mesegyűjteményének recepciótörténetét járta körül (Tekei 2017), magam pedig a marosvásárhelyi és kolozsvári református kollégium, majd a kolozsvári unitárius főgimnázium diákjainak 19. századi gyűjtőtevékenységét, valamint a nagyszalontai állami főgimnáziumban a 20. század elején folyó folklórgyűjtő mozgalom történetét és hagyatékát tártam fel (Olosz 2003b, 2004, 2005, 2009a, 2009b, 2011a, 2011b, 2015a, 2015b, 2017a, 2017b, 2018).

A szövegkiadások és szaktanulmányok ismeretében – úgy vélem – lehetőség nyílik néhány, a diákgyűjtésekre vonatkozó általános megállapítás megfogalmazására.

Elsőként azt emelném ki, hogy a diákgyűjtések korántsem jelentenek valamiféle másodrendű, csökkent értékű anyagot. Olyannyira nem, hogy többségük hiány- és hézagpótló, s nélkülözhetetlen a hazai magyar népköltészet ismeretéhez. A hézagpótlás mind időben, mind térben értendő. Tudott dolog, például, hogy a *Vadrózsák* első kötetében mindössze egyetlen marosszéki ballada került közlésre 1863-ban. Ezt a hiátust Szabó Sámuel marosvásárhelyi tanítványai pótolták: 1863–1868 között a református kollégium diákjai harminckilenc balladatípus ötven változatát gyűjtötték össze, többségükben régi stílusú, klasszikus balladákat. Valamennyi nem mondható ugyan marosszékinak, de többségük igen.⁵ Hézagpótlónak bizonyult Szabó Sámuel kolozsvári tanítványainak gyűjtése is, csak más vonatkozásban: az 1882–84 között iskolai feladatként gyűjtött népmesék első hírhozói voltak a Székelyföldön kívüli erdélyi területek meseismeretének. Hiátust szüntetett meg Kanyaró Ferenc diákgyűjtőinek mozgalma is, hiszen gyűjtéseik a 19. század utolsó évtizedének balladaismeretét dokumentálják, egy olyan időszakét, mely a balladagyűjtés két nagy, klasszikus korszaka között teljes mértékben ismeretlen maradt. A nagyszalontai diákgyűjtőkről nemcsak az mondható el, hogy hiányt pótoltak, de az is, hogy úttörő munkát végeztek. Mert hiszen amellet, hogy ők fedezték fel a bihari magyar népköltészetet, a magyar folklorisztikában ők gyűjtötték össze első ízben egyetlen helység teljes népköltészeti tudásának adatait. És sorolhatjuk tovább, hogy hány és hány fehér foltot tüntettek el a diákgyűjtések a hazai magyar népköltészeti kutatások földrajzi vagy időbeli térképéről. A Bura László nevével fémjelzett gyűjtőmozgalom (melynek tagjai azonban csak részben voltak diákok) a szatmári népballadák ismeretével ajándékozott meg, Kovács Ferenc általános iskolás

⁵ Az ötven szövegből 28 marosszéki, s a „Székelyföld” helymegjelöléssel, vagy a gyűjtési hely feltüntetése nélkül közölt szövegek között további marosszéki adatokat sejtünk. Az sem mellékes, hogy a 28 marosszéki balladából tizenegyet egyetlen diák (Kovács Gyula) egyetlen helységben, Mezőbádon gyűjtött. S a balladákon kívül mesék, népdalok lejegyzése is fűződik Kovács Gyula nevéhez, aki így módon az első olyan ismert erdélyi gyűjtő, aki egyetlen helységből szedett össze 1863 és 1868 között mintegy 150 népköltészeti alkotást. Közülük azonban ma csupán huszonháromat ismerünk (Szabó S. 2009: 660–662).

tanítványai pedig az Arad környéki Kisiratos népköltészetének egyedüli hírhozői. Külön is fel kell hívnom a figyelmet a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium diákjainak két folklórgyűjtő mozgalmára, mert mindkettő hézagpótló és nélkülözhetetlen szövegtárát hozta létre a háromszéki népköltészetnek. A Konsza Samu által irányított gyűjtőmozgalomnak az ad különös jelentőséget, hogy a két világháború között, vagyis olyan időszakban bontakozott ki, amikor Erdély-szerte szünetelt mindenféle gyűjtőmunka. Ezt az időszakot tehát egyedül a Konsza Samu által irányított diákgyűjtők adatai dokumentálják. Albert Ernő tanítványai pedig azt bizonyították ezerhez közelítő balladagyűjtésükkel, hogy noha Kriza János óta egyfolytában siratták-temették a népballadát, a leginkább polgárosult Háromszék népköltészetének még a 20. század második felében is élő-virágzó műfaja volt a népballada.

A diákgyűjtések eredménye mennyiségi szempontból is rendkívül gazdagnak mondható: tízezres nagyságrendben számszerűsíthető. Számadatok helyett azonban inkább arra hívnám fel a figyelmet, hogy 19. századi diákgyűjtőknek köszönhetjük több klasszikus, ritka népballada első vagy korai lejegyzésén túl invariáns népballadák (mint *A halálraitélt álma*, *Az ördögnek eladott leány*, *A szolga után haló leány*, *A halálra rugdalt feleség*, *A gyalázat elől halálba menekülő leány*⁶) megmentését is. Az pedig egyenesen kuriózumszámba megy, hogy még 1972-ben is talált Albert Ernő egyik tanítványa egy olyan invariáns balladát Kézdimárkosfalván, mely a tetemrehívás jogszokását örökíti meg. (Albert 1973: 301/213. sz.) De diákgyűjtő – Pungur Gyula – nevéhez fűződik az első bábos-betleheemes játék leírása 1865-ből, mint ahogy diákgyűjtőnek, a marosvásárhelyi Mentovich Gyulának köszönhetjük Szabó Sámuel 1864-es néprajzi gyűjtőútjának – az eddig ismert első erdélyi néprajzi gyűjtőútnak – egyetlen fennmaradt dokumentumát, a *Székelyföldi útinaplót* (Olosz 2003a, 2003b). Diákgyűjtő, Rédiger Ödön és az őt irányító Kanyaró Ferenc nevéhez fűződik a szabédi írástudatlan napszámosasszony, Dimény Mózesné Szabó Anna teljes balladarepertoárjának feltárása a 19. század utolsó évtizedében, mellyel tulajdonképpen egy 20. századi kutatói irányzatnak, az

⁶ Az első hármat Szabó Sámuel tanítványai (Nagy Domokos, Kovács Gyula, Vass Tamás) gyűjtötték, az utolsó kettőt a kolozsvári unitárius kollégium diákja, a Kanyaró-tanítvány Rédiger Ödön. (Vö. Szabó S. 2009: 173–174, 150–152, 146–147; Kanyaró 2015: 296–298, 476–478).

egyéniségvizsgálatnak lettek előfutárai (Olosz (közéteszi) 2009). Ehhez a kutatói irányzathoz csatlakozott bő félszázaddal később Balla Tamás, a besztercei középiskola diákja, aki ugyancsak egyetlen magyardécsei adatközlő meserepertoárját jegyezte le és tette közzé Faragó József segítségével (Balla 1970). Azt sem hagyhatjuk említés nélkül, hogy Kanyaró Ferenc kolozsvári diákgyűjtői „fedezték fel” a betyárballadákat Erdélyben. A 19. század végéig – 20. század elejéig megjelent erdélyi folklór-gyűjteményekben ugyanis teljesen esetlegesen, elvétve fordult elő egy-két betyárballada, ami arra engedett következtetni, hogy a balladának ez a fajtája ismeretlen volt a dualizmus kori Erdélyben. De ezt sugallta Dános Erzsébet 1938-ban megjelent balladakatalógusa is, melyben mindössze négy erdélyi adat szerepelt a betyárballadák fejezetében (Dános 1938: 152–154, 157).⁷ Mindez azt a látszatot keltette, hogy Erdélyben az alföldi eredetű betyárballadák ismeretlenek voltak, jószerevével csak a második világháború utáni gyűjtésekben bukkantak fel nagyobb számban. A Kanyaró-féle diákgyűjtemény gazdag betyárballada-fejezetének megismerése kellett ahhoz, hogy megbizonyosodjék – de már csak napjainkban –, hogy a 19–20. század fordulóján Erdély-szerre ismertek és népszerűek voltak a betyárballadák, és nemcsak Erdély nyugati és középső részén, nemcsak a partiumi területeken, hanem a székely székekben is. Mindez pedig azt jelenti, hogy nem azért nem találjuk a korábbi kiadványokban a betyárballadák változatait, mert ismeretlenek voltak Erdélyben. A magyarázat egészen más: a betyárballadákat, hasonlóan az új stílusú büntényballadákhoz, nem tekintették balladának,⁸ s emiatt a szerkesztők nem vették fel kiadványaikba. Egyébként hasonlóan gondolkoztak a változatokról is.

⁷ Nem számoltam ide Várad József balladáját és néhány rabéneket, melyek Dánosnál betyárballadaként szerepelnek. – Jellemző, egyébként, a betyárballadákhoz való szaktudományi viszonyulásra, hogy az egész magyar nyelvterületről begyűjtött szerény mennyiségű betyárballadát egyetlen típuszámon (301) tartja nyilván a Dános-katalógus; továbbá az is, hogy a 19. századi hiteles/tudományos adatok egyetlen gyűjtő, Kálmány Lajos alföldi gyűjtéseiből származnak. A betyárballadák jó részét a katalógus készítője népszerűsítő válogatásokból szedte össze, melyek nem tüntették fel sem a gyűjtőt, sem a gyűjtés idejét-helyét.

⁸ A Folklore Fellows magyar osztályának gyűjtési útmutatójában még a 20. század második évtizedében is a verses népi epika műfajcsoportját *Balladák és rokonművek* cím alatt így osztották alegységekre: a) Régi balladák. b) Újabb eseményeket tárgyaló epikai dalok. c) Zsiványhistóriák és rabi énekek. d) Verses mesék, mondák, legendák. e) Koldusénekek, versenydalok és gajdok (Sebestyén–Bán 1912: 203).

Ha valamelyik ballada korábban már megjelent valahol, újabb változatának közlését – ha annak szövege nem mutatott lényeges eltérést a már megjelent balladától – többnyire elutasították.⁹ E tekintetben is rendkívül jelentős a kolozsvári unitárius kollégium diákjainak gyűjteménye, hiszen Kanyaró Ferenc nagy becsben tartotta, és közölni akarta minden ballada minden előkerült változatát – megelőlegezve ezzel a balladakutatásban később meghonosodó földrajzi-történeti szemléletet.

Szólnunk kell végül arról, hogy különböznek-e, s ha igen, miben különböznek a diákgyűjtések a felnőtt gyűjtéseitől? A kérdés megválaszolásához onnan kell kiindulnunk, hogy minden kor minden gyűjtési tevékenysége tulajdonképpen valamilyen konstrukció eredménye aszerint, hogy mit tekintenek az adott korban népköltészetnek, milyen műfajait-műfajcsoportjait tartják gyűjtésre érdemesnek, milyen elvárások határozzák meg a rögzítés módját, hogyan vélekednek változatokról, töredékekről, népköltészet és műköltészet viszonyáról. Diákok gyűjtőmunkája esetében a megkonstruáltság kétszeresen érvényesült: az adott kor általános elvárásai mellett a diákgyűjtőknek igazodniuk kellett az irányító tanár vagy a pályázati kiírás utasításaihoz-feltételeihez is. Az irányító tanár elgondolásai lehet, hogy belesimultak korának népköltészetéről/gyűjtéséről kialakított koncepciójába, de az is lehet, hogy más utakon járt, más elvárásai voltak. Példaként idézhetjük Kanyaró Ferenc kolozsvári unitárius kollégiumi tanítványainak gyűjtését, akik tanáruk utasításait követve balladának nem csupán a régi réteg darabjait tekintették (ahogy a 19. század folyamán a szakma jeles képviselői), a ballada fogalmi körének tágabb értelmezése folytán gyűjtötték az epikus népi költészet minden fellelhető darabját. És példát hozhatunk az ellenkezőjére is: a nagyszalontai főgimnázium tanulóinak gyűjtéseiből teljességgel hiányoznak a búcsúztató énekek és siratóballadák, mert azokat a Folklore Fellows útmutatójában nem jelölték meg gyűjtendő tételként.

A diákgyűjtések esetében számolnunk kell olyan jelenségekkel is, melyek a gyűjtők más kategóriájánál eddig nem voltak tetten érhetőek: némelyik diák könyvből, periodikából kimásolt folklóradatokkal gazdagította saját gyűjteményét, vagy saját költeményét csempészte be gyűjte-

⁹ Ez a megállapítás különösen érvényes a *Magyar Népköltési Gyűjtemény* kötetekre, melyek normatív, mérvadó szerepet tölthettek be a dualizmus kori folklórkivadványok szerkesztésében.

ményébe folklóradatként. Az első „lehetőséggel” leginkább akkor éltek a diákok, amikor pályadíj elnyerése volt a tét, annak érdekében igyekezett egy-egy diák minél gazdagabb gyűjteményt benyújtani.¹⁰ A második eset immár klasszikussá vált példáját Benedek Elek szolgáltatta, aki Gyulai Pált és az egész Kisfaludy Társaságot tette lóvá *A fogoly katona* című „népballadájával” (Olosz 2011a: 206–208).

A folklórszemléleti különbözőségek és diákcsínyek mellett a diákgyűjtések eltér(het)nek a felnőttekétől a lejegyzés minősége tekintetében is. Különösen érvényes ez a kisiskolások gyűjtéseire, akik közül sokan szemmel láthatóan nemcsak a szövegrögzítés nehézségeivel bajlódtak, de magával az írás műveletével is. Túl azonban az ákombákom betűkön, túl a töméntelenül sok helyesírási hibán, a gyermek-kézírások láttán mégsem az íráskészség fölöttébb hiányos volta jut eszünkbe, hanem az ügybuzgalom, a tetre készség, amivel egy jó ügy szolgálatába szegődött a kisebb-nagyobb diákok sokasága.

Mindent összevetve, az eddigi kutatások arról győznek meg, hogy az erdélyi és partiumi magyar népköltészet gyűjtésében-megismerésében a diákgyűjtők nem csupán kiségitőként, segédmunkásokként vettek részt, hanem tanáraink irányítása alatt önálló és teljes értékű feltáró munkát végeztek, melynek szaktudományi nélkülözhetetlenségéhez nem fér kétség.

¹⁰ Szendrey Zsigmond egyik tanítványa, például, könyvekből kimásolt szövegekkel „dúsitotta” pályamunkáját. Az újszerű, szokatlan adatokat Szendrey Zsigmond annak tulajdonította, hogy a különben igen szorgalmasan gyűjtő kisdíák „Szalonta legrégebb részén élő régi hajdúcsalád ivadéka, s innen való a többiekéhez képest tartalmi szempontból épp ezért nem is hasonlítható [...] gyűjtése”. Nagyszalontai gyűjtőútja alkalmával aztán Kodály Zoltán derítette ki, hogy a diák – bevallása szerint – „legnagyobb részt írott könyvekből másolta gyűjteményét, dalolni nem hallotta soha (házasító: Kriza)” (Olosz (közvetési) 2018: 412).

Melléklet

A diákgyűjtések kronológiája (1845–1990)

Időrendi felsorolásunkban az általános és középiskolákban folyó folklorgyűjtő munka eseményeit vesszük számba. Vizsgálódásaink nem terjedtek ki a néprajzi jellegű gyűjtőmozgalomra, a felsőfokú tanintézetek hallgatóinak gyűjtőtevékenységére, valamint az önképzőköri pályázatokra írt értekezésekre. A lista tartalmazza mindazokat a gyűjtőmozgalmakat, egyéni teljesítményeket, melyekről valamilyen szinten tudomásunk van: azokat is, amelyekről pusztán említésükön kívül semmit nem tudunk, és azokat is, melyeknek feltárása megtörtént. A könnyebb eligazodás érdekében szükségesnek tartjuk megjegyezni, hogy a diákgyűjtések kéziratait befogadó/őrző kolozsvári Folklor Intézet neve a hivatkozott forrásokban többféleképpen fordul elő, mivel az intézmény hivatalos neve többször változott. A következő megnevezésekkel találkozhat az olvasó: a Folklor Intézet Kolozsvári Osztálya, a Társadalom- és Politikai Tudományok Akadémiája Kolozsvár–Napocai Etnográfiai és Folklor Osztálya, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Társadalomtudományi Központja Folklor Osztályának archívuma, a kolozsvári egyetemi folklorarchívum. Ezek a megnevezések mind azt az intézményt jelölik, melyet köznyelvi használatban kolozsvári Folklor Intézetként emlegetünk.

A diákgyűjtések kronológiai felsorolását korántsem tekintjük teljesnek. Valószínű, sokan ki tudják egészíteni közvetlen tapasztalataik vagy regionális helyismeretük alapján. Valójában ez is volt a célunk az alább következő összeállítással: mozgósítani a szunnyadó tudást, egykori tanárok, egykori diákgyűjtők emlékeit/érdeklődését felkelteni, hogy teljesebb-pontosabb képet kapjunk a 20. századi diákgyűjtések történetéről.

1840-es évek közepe – második fele

A nagyenyedi Bethlen-kollégiumban kibontakozó gyűjtőmozgalomról csupán annyit tudunk, hogy irányítója a németországi peregrinációból 1844-ben hazatérő Gáspár János (1816–1892) volt. Az enyedi diákok 20 füzetnyi népdalgyűjteménye sajtó alá nem került, nyomtalanul elkallódott, vagy lappang valahol (Berde 1917: 219; Vita 1968: 265).

1845 nyara

A 19 éves Gyulai Pál (1826–1909), a kolozsvári református kollégium diákja, 1845 nyarán néhány társával bejárta Erdélyt. Körútjáról egy 1845. szeptember 8-án írt levelében számolt be: „Bejártam egész Székelyföldet, először Vásárhelyen, Udvarhely, Gyergyón át egész Borszékig, innen Csíkba s Háromszéken át Brassó, Fogaras, Szebenbe s innen haza. [...] Népregét és dalt is gyűjtöttem, s még több van ígéretben, majd felküldöm őket a Kisfaludy Társasághoz, a népregéket pedig kidolgozom” (Somogyi 1961: 12/5. levél). Gyulai akkori gyűjtése elkallódott vagy lappang valahol. Gyűjtőtűtjának mégis van hozadéka: általa tudunk arról, hogy *A két rab úrfi* típusú ballada egykoron Udvarhelyszéken is ismert lehetett.

A *Magyar Népköltési Gyűjtemény* első kötetében (1872), a *Szilágyi és Hagymási* balladájához fűzött jegyzetében Gyulai megemlíti, hogy „midőn 1845-ben, mint diák szülőföldemet, Erdélyt beutaztam, a Székelyföldön, Szentegyházásfaluban én is hallottam e ballada néhány sornyi töredékét a kocsmában egy ittas öreg székelytől. Le is jegyeztem, de az útban elveszett. 1858–62-ig, mikor ismét Erdélyben laktam, sokat vadásztam e balladát, de nem tudtam nyomára akadni” (*MNGY I.* 1872: 557; lásd még Faragó 1976a, Domokos 2012).

1858–1862

A kolozsvári református kollégiumban Gyulai Pál (1826–1909) tanítványai balladákat, meséket, népdalokat, „misztériumjátékokat” gyűjtöttek. Gyűjtésükből Gyulai Pál mutatott be néhányat az Erdélyi Múzeum-Egylet első tudományos ülésén 1860. február 25-én (Gyulai 1860), név szerint megemlítve Varga László nevű diákgyűjtőjét, akinek *Molnár Anna* balladájának felfedezését, első magyar változatát köszönhette. Gyulai Pál saját gyűjtései mellett a tanítványai által lejegyzett folklór-adatokat is felvette a *Magyar Népköltési Gyűjtemény* első kötetébe. Valamennyit – a kor szokásának megfelelően – saját neve alatt közölte. Emiatt a már említett Varga (Warga) László sajtóban támadta meg Gyulait (Domokos 2009: 253–254, Olosz 2011b), felszínre hozva ezáltal egy, a 19. században tisztázatlan jogi problémát: kinek a szellemi tulajdonát képezik azok a folklórszövegek, melyeknek más a gyűjtője-lejegyzője és más a szerkesztője-közétevője.

1863–1868

A marosvásárhelyi református kollégium diákjainak Szabó Sámuel (1829–1905) nevével fémjelzett gyűjtőmozgalma. Az erdélyi magyar népköltészet feltárásának korai időszakában folyó intenzív gyűjtőmunkával a marosvásárhelyi diákok Marosszéket, a Székelyföldnek azt a részét fedezték fel, melynek népköltészete Kriza János művéből, a *Vadrózsákból* (1863) csaknem teljesen kimaradt. Az önképzőkör keretében folyó, önkéntességen alapuló gyűjtőmunkát Szabó Sámuel úgy irányította, hogy a népköltészet valamennyi műfajára kiterjedt. A korszak népballada iránti fokozott érdeklődése folytán azonban ez a műfaj állt a marosvásárhelyi diákok figyelmének előterében is: a töredékesen fennmaradt gyűjtemény ötven népballadát és epikus éneket tartalmaz, köztük azóta is invariánsként számon tartott darabokat, illetve napjainkig ismeretlen balladatípusokat. A gyűjtés mellett Szabó Sámuel gondot fordított a diákok folklórismereteinek bővítésére is: a gyűjtött anyag ismeretése/értékelése szerves része volt az önképzőköri tevékenységnek. Szabó Sámuel heti rendszerességgel nyugtázta a beérkezett gyűjtéseket, és mutatta be a gyűjtött népköltési adatok egy-egy jelentősebb darabját. A marosvásárhelyi diákok gyűjtőmunkájáról, eredményeiről – jöllehet a diákkéziratok a második világháború idején Szabó Sámuel hagyatékával együtt megsemmisültek – viszonylag sokat tudunk. Részben azért, mert az önképzőköri ülések rendszeresen vezetett jegyzőkönyvei és emlékkönyvei fennmaradtak, másrészt azért, mert az önképzőkör kéziratos diáklapjában, a *Közlemények az önképzőtársulati művekből* tárcarovatában rendszeresen „közöltek” folklórszövegeket a gyűjtött anyagból. Emellett Szabó Sámuel is

több rendben hozott nyilvánosságra mutatóanyagokat a korabeli lapokban, folyóiratokban. Ezek közül Gyulai Pál többet újrajrta a *Magyar Népköltési Gyűjtemény* első kötetében (MNGYI. 1872; l. még Faragó 1957, Olosz 2009a: 68–93). A kéziratot diáklapban megőrzött balladák némelyike Faragó József *Jávorfá-muzsika* című kötetében jelent meg először nyomtatásban (Faragó 1965). A marosvásárhelyi diákok gyűjtőmunkájának jelenkorban fellelhető eredményei az Olosz Katalin által 2009-ben sajtó alá rendezett kötetben (Szabó S. 2009) kerültek nyilvánosságra.

Szabó Sámuel figyelme kiterjedt a népszokásokra is. Marosvásárhelyi diákjaival iskolai feladatként számos, a naptári ünnepekhez, az emberélet fordulóihoz, az árucseréhez és a közös munkaalkalmakhoz fűződő népszokást íratott le.

1870-es évek második fele

A székelyudvarhelyi református kollégium önképzőkörében meghonosodó gyűjtőmunka irányító tanára Bod Károly (1848–1926) volt, aki abban az időszakban tanult a marosvásárhelyi református kollégiumban, amikor Szabó Sámuel gyűjtőmozgalma kibontakozott. Bod azonban diákként nem csatlakozott Szabó Sámuel mozgalmához. Az irányítása alatt elinduló székelyudvarhelyi gyűjtőmunkáról csak annyit tudunk, amennyit a Benedek Elek-életrajzból, illetve a *Magyar Népköltési Gyűjtemény* harmadik kötetének keletkezéstörténetéről ismerünk (az utóbbihoz l. Olosz 2011a, 2013: 41–55). Benedek Elek (1859–1929) önképzőkori pályázatra benyújtott első önálló munkája *Székely népdalgyűjteménye* volt, melyet az 1876. április 29-én megtartott ülésen elfogadtak és egy arany jutalomban részesítettek. „Ezen a sikeren felbuzdulva fog hozzá Sebesi Jób (1860–1894) nagygalambfalvi iskolatársával és barátjával a rendszeres gyűjtéshez” (Hegedűs 2009: 27). Közös gyűjtőmunkájukból került ki az a válogatás, mely a *Magyar Népköltési Gyűjtemény* harmadik kötetében kapott nyilvánosságot. – A székelyudvarhelyi református kollégium önképzőkörének folklorisztikai tevékenysége feltáratlan, nemkülönben a Benedek–Sebesi gyűjtőpáros diákkori gyűjtőmunkája is. Az utóbbinak csak a balladákra vonatkozó része került tisztázásra (Olosz 2011a). A további kutatást már csak az is indokolttá teszi, hogy fennmaradtak az önképzőkör jegyzőkönyvei és emlékkönyvei (Hegedűs 2009: 370/17. jegyz.), illetve fennmaradt a Benedek–Sebesi-gyűjtés kéziratának is egy része (Benedek–Sebesi é. n.).

1882–1884

Szabó Sámuel (1859–1905) a kolozsvári református kollégium V. középosztályának 14–16 éves tanulóival két tanévben iskolai feladatként népmeséket gyűjtetett. A magyar dolgozatként leírt meséket Szabó az iskola könyvtárában helyezte el, honnan a második világháború után a Román Akadémia könyvtárának kolozsvári részlegére kerültek (Olosz 2009a: 103–122). A 39 népmese megőrződött ugyan, de teljes ismeretlenségben lappangott több mint százévsz évén át. Közlésükre csak az új évezredben került sor (Szabó S. 2009: 363–429). A kolozsvári diákok gyűjtését az teszi jelentőssé, hogy ezek az első híradások az erdélyi népköltészet Székelyföldön kívüli meseanyagáról: ezek között találjuk az első kalotaszegi, szilágysági, mezőségi népmeséket.

1890–1891

A kolozsvári unitárius kollégium és papnevelő intézet felügyelő gondnoka, Kőváry László népmondák gyűjtésére hirdetett pályázatot az 1890/91-es tanévre. A kiírás szerint „gyűjtsenek – lehetőleg a nép ajkáról vagy a forrás pontos megjelölésével – valamely erdélyi várhoz, épületromhoz vagy felültebb helyhez kötött oly népregek, melyek Kőváry L. »Száz tört. regék« c. kiadott művében nincsenek meg. Pályadíj a munkák becséhez 2–5 frtig. Pályázhatnak úgy a papnevelő intézet, mint a gymnasium ifjai. Határidő 1891. febr. 15. déli 12 óra. Beadható az iskola igazgatóságához.” (*Értesítő az unitárius vallásközönség[!] iskoláiról az 1889–90-ik tanévben*. Szerkesztette Kovács János igazgató-tanár. XI. évf. Kolozsvár 1890: 53.) – A pályázat eredményéről az 1890/91-es tanév *Értesítőjében* találunk híradást: „az első vagy 5 frtos díjat elnyerte Demeter Dénes II. éves papnövendék, a másodikat vagy 3 frtos díjat Veres Gábor VI. o. t.” (40. lap) (L. még Olosz 2005: 105).

1892–1905

Kanyaró Ferenc (1859–1910) tanítványainak gyűjtőmozgalma a kolozsvári unitárius kollégiumban. A gyűjtőmunka intézményes keretek nélkül bontakozott ki és folyt több mint egy évtizeden át. Az iskola tanulói nem pályadíj és nem jutalmazás reményében csatlakoztak a mozgalomhoz, hanem az irányító tanár személyes kérésére-buzdítására, az iránta érzett tisztelet-szeretet jegyében. A mozgalom egyértelműen a balladagyűjtésre irányult, de a balladák mellett az évek során sok népdal szövege is feljegyzésre került. Az unitárius kollégium diákjai a kilencvenes évek elején olyan intenzív gyűjtőmunkát folytattak, hogy négy évvel a gyűjtés megkezdése után, 1896 májusában Kanyaró Ferenc egy 275 darabot számláló balladagyűjteményt küldött be kiadásra a Kisfaludy Társasághoz. A Társaság azonban előbb csak halogatta a kötet megjelenését, aztán végképp megfedkezett róla. Mivel a kéziratot nem sikerült visszaszereznie, Kanyaró élete végéig reménykedett a beküldött gyűjtemény megjelenésében. Emiatt a hatalmas szöveganyagból, melyet 1896 után is gyarapítottak tanítványai, mindössze 29 balladát tett közzé négy rövid közleményben. Nevét a folklórisztikai szakirodalom ezek alapján tartotta számon mindaddig, míg 421 balladát és epikus éneket tartalmazó gyűjteménye évszázados késéssel 2015-ben meg nem jelent (Kanyaró 2015, Olosz 2015a, 2015b). – Mivel a kolozsvári unitárius kollégium az erdélyi unitáriusok egyetlen főgimnáziuma volt, diákpulációja Erdély egész területéről verbuválódott, mindazon vidékekről, hol az unitárius vallásfelekezethek szálláshelyei voltak. Következésképpen a Kanyaró-féle mozgalom hatósugara egész Erdély területére, olykor a partiumi részekre is kiterjedt. Csupán a csíki-gyergyói medence, a Kászonok vidéke és Felső-Háromszék maradt ki vallásfelekezeti mássága miatt. Kanyaró Ferenc tanítványai így is elsőként léptek túl az addigi balladagyűjtések földrajzi határain: a pusztán Székelyföldre (s annak is elsősorban az udvarhely- és háromszéki/erdővidéki területeire) korlátozódó korábbi gyűjtésekkel ellentétben felfedezték a balladaismerő Aranyosszéket, Marosszék mezőségi településeit, s Erdélynek olyan vidékeit, melyeknek népköltészetéről addig semmiféle információja nem volt a szaktudománynak. A Kanyaró irányította gyűjtőmozgalom nemcsak földrajzi vonatkozásban tágította a balladaismeret körét. Jelentősen kibő-

vítette a népballada fogalmi kereteit is. Kanyaró Ferenc koncepciójának megfelelően a kolozsvári diákok a régi balladák mellett gyűjtötték a népi epikus énekek addig figyelemre sem méltatott sokaságát: a történeti és siratóénekeket, az új stílusú bal- eset- és bűntényballadákat, a betyárballadákat, a helyi hírverseket és epikus énekeket, a ponyván terjesztett „históriákat”, népi poéták helyi eseményeket megörökítő versezeteit, mindazokat a verses epikai alkotásokat, melyek potenciális előzményei lehettek egy-egy helyi vagy új stílusú balladának. Ezzel párhuzamosan a Kanyaró-féle gyűjtőmozgalomban hangsúlyosan érvényesültek addig mellőzött (vagy talán nem is sejtett) folklorisztikai szempontok, mint például, a változatok számontartása vagy a szájhagyományozó költészet tér- és időbeli elterjedtségének figyelemmel követése.

1903–1919

A 20 század elején, a Kanyaró Ferenc visszavonulása körüli években a kolozsvári unitárius főgimnázium elöljárósága úgy próbálta a népköltészeti gyűjtések folytonosságát biztosítani, hogy az 1903/4-es iskolai évtől kezdve évről évre pályadíjat tűzött ki folkloriszövegek gyűjtésére. Kanyaró elgondolásához igazodott azáltal is, hogy a pályázat nyitott volt: az iskola bármelyik tanulója jelentkezhetett gyűjtéssel (az önképzőkörök zárt, csak a tagság számára kiírt pályázataival szemben), s valameny nyi pályázót jutalmazták, természetesen teljesítményük függvényében. A jutalmakat abból a Kriza-alapból fedezte az iskola elöljárósága, melyet a kollégiumi ifjúság hozott létre egy 1882 júliusában megrendezett Kriza-ünnepély jövedelméből, s amelyet több mint két évtizeden át kamatoztattak. A pályázati kiírás nem tartalmazott különösebb megszorításokat; annyit várt el az arra vállalkozó diáktól, hogy „mindent úgy, abban a dialektusban jegyezzen föl, ahogy hallotta”. „Minden pályamunka jutalomban fog részesülni – olvashatjuk a pályázati kiírásban –, ha valóban eredeti s eddigelé még ismeretlen népdalokat, esetleg népmeséket, népmondákat gyűjt össze” (idézi Olosz 2005: 106).¹¹ A pályázat meghirdetésének számottevő visszhangja támadt. Az 1916-17-es tanév kivételével, mikor szünetelt a pályáztatás, egyetlen esztendőben sem fordult elő, hogy ne nyújtottak volna be legalább két gyűjteményt. De volt olyan esztendő is, hogy kilenc pályamunka érkezett, s ha összeadjuk az 1903/04 és 1918/19-es tanév közötti 16 esztendő termését 72 darab népköltési gyűjtemény beérkezéséről adnak számot a kollégiumi értesítők. Sajnálatos módon azonban e pályamunkák túlnyomó többségének nyoma veszett, nem ismerjük. Eltűnésüket annál is inkább fájlahatjuk, mert néhányukra igényt tartana nemcsak a folklórtudomány, de az irodalomtörténeti kutatás is. Balázs Ferenc például egymást követő két évben, 1917/18-ban és 1918/19-ben, hetedikes, illetve nyolcadikos gimnazista korában nyerte el a fődíjat népköltési gyűjteményével, s 1918/19-ben az önképzőköri pályázat nyertese is ő volt *A székelly humor Kriza népmeséiben* című értekezésével. Néhány évvel korábban (1907/08-ban) pedig Ligeti Ernő nevével találkozunk az önképzőköri pályázat nyerteseinek sorában (Olosz 2005: 105–108).

¹¹ A pályázati kiírás eredeti helye: *A kolozsvári Unitárius Kollégium (papnevelő intézet, államiilag segélyezett főgimnázium és elemi iskola) Értesítője az 1903–1904. tanévről*. XXV. évf. Kolozsvár, 1905: 167.

1905

A kolozsvári református kollégium tanára, Seprődi János (1874–1923) a 20. század elején az iskola értesítőiben ismételtelen közzétett pályázati felhívásaival és pályadíj kitűzésével ösztönözte népköltészeti gyűjtőmunkára az iskola tanulóit. Az 1903–1904-es tanévre meghirdetett pályázat szerint „30. kor. jutalomban részesül az, aki valamely falu népköltési termékeit lehetőleg teljesen összegyűjti. Kívánatos a gyűjtemény műfaji elrendezése, s előnyben részesül az, aki az énekelt szövegek dallamait is lejegyzi” (Idézi Almási 2003: 6.). Erre a pályázatra nevezett be az 1904–1905-ös tanévben a VIII. osztályos Jékely Lajos – a későbbi Áprily Lajos (1887–1967) –, akinek *Népköltési termékek a székelyföldi „Sóvidék”-ről* című pályamunkája dicséretet nyert (Almási 2009a: 118). „A kitűzött 30 koronás jutalmat – írja Almási István – föltehetőleg azért nem ítélték oda neki, mert nem jegyezte le a szöveghez tartozó dallamokat, nem csoportosította anyagát műfajok szerint, és talán azért sem, mert gyűjtését mennyiségileg sem találták kielégítőnek” (Almási 2009a: 118). Áprily Lajos gyűjtését Almási István fedezte fel és tette közzé a pályamunka ismertetésével és értékelésével együtt (Almási 1987a, 1987b, 2009: 117–144).

1906

Ugyanannak a pályázatnak, melyen Áprily Lajos gyűjteménye dicséretben részesült, a következő tanévben Bogdán János (1885–1956), érettségi előtt álló diák lett a nyertese, aki 1906-ban a kalotaszegi Magyargyermonostoron – szülőfalujában – lejegyzett dalokból összeállított *Népköltési gyűjteményével* érdemelte ki a 30 koronás díjat. Az 58 lekottázott dalt, két temetési éneket és két lakodalmi köszöntő szövegét magába foglaló nyertes pályamunka százados késéssel, 2003-ban jelent meg (Almási (közvetési) 2003).

1908–1918

Az eljáróság folklórgyűjtő pályázatain kívül a kolozsvári unitárius főgimnázium Pálfi Márton által irányított önképzőköri tevékenységében is helyet kapott az 1907/08-as tanévtől évről évre meghirdetett mesegyűjtő pályázat. Az iránta való érdeklődés azonban igen változó volt. A kezdeti felbuzdulást, amikor is az első alkalommal kiírt pályátételre három gyűjtemény érkezett (Gálfi Mózes VII. o. t.: *Népmesék Mészakőről*; Bartha Miklós VII. o. t.: *Népmesegyűjtés Torockóról*; Pál Miklós VII. o. t. népmesegyűjtése, h. n.), s mind a hármat jutalmazásra érdemesnek ítélte a bíráló bizottság, nem követte ugyanilyen lelkes részvételi szándék: 1908/09-ben a meghirdetett népmesegyűjtő pályázatra nem érkezett gyűjtemény, a következő két évben (1909/10 és 1910/11) egy, illetve két pályamunkáról ad számot az iskolai értesítő, majd több évi kihagyás után 1916/17-ben és 1917/18-ban jelentkezett egy, illetve két diák népmeséket és népdalokat vegyesen tartalmazó gyűjteménnyel. A népmesegyűjtő pályázat iránti lanyhuló érdeklődést hamar felismerte az önképzőkör vezetősége is, ezzel magyarázható, hogy a kiírt pályátételre elfogadtak népdalgyűjteményt is, s mesegyűjtemények hiányában azokat díjazták (Olosz 2005). A pályamunkák nagy része elkallódott vagy ismeretlenül lappang az egykori diákgyűjtők esetleges hagyatékában. A kolozsvári unitárius kollégium di-

ákjainak mese- és népdalgyűjtéseiből az aranyosszéki anyagot Keszeg Vilmos hozta nyilvánosságra Aranyosszék népköltészeti monográfiájában (Keszeg 2004. I.).

1913–1919

A nagyszalontai főgimnázium diákjainak gyűjtőmozgalma a Folklore Fellows nagyszalontai gyűjtőszövetségének égisze alatt. Irányító tanár: Szendrey Zsigmond (1879–1943). A szalontai diákok gyűjtőmunkája két, más-más indítatású mozgalom egymásra tevődéséből bontakozott ki. 1912-ben Szendrey Zsigmond egyéni kezdeményezéséből elkezdte gyűjteni Nagyszalonta folklórhagyományait. Gyűjtőmunkájába hamarosan bevonta tanítványait is, akik önkéntesen csatlakoztak hozzá. Szendrey Zsigmondnak átgondolt és tapasztalatai alapján írásban is megfogalmazott koncepciója volt a diákok gyűjtőmunkába való bevonásáról (Szendrey 1920). A szalontai tanár kezdetől fogva tudatosan építette ki az iskola tanulóinak gyűjtőhálózatát, melyben a gimnázium legkisebbeitől az utolsó éves nagydiákokig bármelyik tanuló helyet-szerepet kaphatott. A legkisebeket azzal vezette be a gyűjtőtevékenységbe, hogy életkoruknak megfelelő folklórműfajok – gyermekjátékok, kiolvasók – gyűjtésére ösztönözte. Majd a gyermekköltészet és a rövid folklórműfajok kerültek sorra melyeket a család és a rokonság körében könnyen gyűjthettek a legfiatalabbak. Ahogy felsőbb és felsőbb osztályba léptek, egyre több folklórműfaj lejegyzésére váltak alkalmassá, Gyűjtéseik alapján rövidesen az is nyilvánvalóvá lett, hogy a más-más társadalmi-családi környezetből érkező tanulóknak más-más folklórműfaj gyűjtésére adódott alkalma, s ennek következtében egyik vagy másik folklórműfajnak valóságos „specialistái” kerültek ki a szalontai diákok soraiból. Szendrey Zsigmond elgondolásában még azok is részesei lehettek a mozgalomnak, akik nem vállalkoztak gyűjtőmunkára, vagy túl fiatalok voltak bizonyos műfajok gyűjtésére-lejegyzésére. Ezek a tanulók „rákutatóként” tehetek jó szolgálatot a gyűjtőmozgalomnak: ráterelheték tanáruk, vagy idősebb iskolatársaik figyelmét egy-egy jó adatközlőre – mesemondóra, énekesre, balladák tudójjára –, vagyis nyomravezetők lehettek, hogy minél gazdagabb és változatosabb folklórananyag kerüljön lejegyzésre Nagyszalontán. Amikor aztán 1913 decemberében megalakult a Folklore Fellows mozgalom keretén belül a nagyszalontai gyűjtőszövetség, a főgimnázium tanuló a már kialakított gyűjtési eljárásokat folytatták az országosan meghirdetett gyűjtőmozgalom keretén belül is. Szendreynek csak annyit kellett módosítania a fenti rendszeren, hogy a kisebb tanulók egy-egy nagyobbak a kirendelt segítői lettek, a „patrónusnak” adták be a gyűjtött szövegeket, mivel a Folklore Fellows magyar osztályának szabályzata szerint a pályázatokon csak a két utolsó gimnáziumi osztály tanulói, a hetedik-es nyolcadikos diákok vehettek részt.¹² Szendrey Zsigmond kialakított hierarchikus

¹² Ez azonban a szalontai diákok esetében csak az első évben volt érvényben, mert a világháború kitörése után a felsőbb osztályos tanulók minél hamarabb frontszolgálatra küldése érdekében előrehozott érettségi vizsgát tettek, emiatt külön tanfolyamokon erőltetett menethetben fejezték be az utolsó két évet. Eközben, nyilván, nem fordíthattak időt és energiát a gyűjtőmunkára. A világháború idején ezért pályázhattak az alsóbb osztályos diákgyűjtők is.

rendszerére hat-hét évtized távlatából is pontosan emlékezett Bányai Ferenc, egy hajdani szalontai kisdíák. Visszaemlékezése szerint Szendrey „néprajzi mozgalma” úgy szervezte meg, hogy VII-es, VIII-os diákjaiból kialakított egy megbízható, tevékeny csoportot. Az alsósok velük tartották a kapcsolatot. Saját gyűjtésünket nekik adtuk át. Ők letisztázták, mert mindenkinek szép írása volt. Ha különösen érdekes emberre bukkantunk, a nagyok oda maguk mentek el. Jól emlékszem, hogy elsős koromban a nyolcadikos Mezei Károly volt a patrónusom. A bennfentesek az összehordott feljegyzéseket műfaj szerint csoportosították, rendezték, s csak aztán vitték el a tanár úrhoz” (idézi Dánielisz 1981b: 212), aki aztán ellenőrizte és továbbította a gyűjtéseket a pályázatra. A szalontai diákok csak a begyűjtött folklóradatok rendszerezése szempontjából tartották magukat a Folklore Fellows magyar osztályának gyűjtési útmutatójához, egyebekben a Szendrey Zsigmond által kialakított gyűjtési rendhez igazodtak: nem vették figyelembe az adatközlők nevének, életkorának feljegyzésére vonatkozó előírásokat, mint ahogy azt sem, hogy az énekelte műfajok szövegeit, még ha nem is tudják lekottázni a dallamot, ne diktálás, hanem éneklés után jegyezzék le. Ennek következtében pályamunkáik inkább a 19. századi gyűjtésekre emlékeztetnek, nem a 20. század elvárásait előlegezik meg. Mivel a Folklore Fellows gyűjtési mozgalma jutalmazásos rendszerre, pályadíjak kitűzésére épült, a nagyszalontai diákok évről évre igyekeztek olyan pályamunkákat beküldeni, melyek tartalmuknál vagy terjedelmükénél fogva jutalmazásra érdemesek.¹³ Ebbeli törekvéseik végeredményeként a hajdúváros népköltészetének és hiedelemvilágának teljes spektrumát tárták fel. A hatalmas anyagból Arany János születésének centenáriumára készült egy válogatás, ami, azonban, amellett, hogy késve jelent meg, kizárólag csak a folklórhagyományok régi rétegének szorítottak (MNGY XIV. 1924). A teljes anyag publikálása immár egy százada várat magára, pontosabban, éppen hogy elkezdődött: 2018-ban hagyta el a nyomdát a nagyszalontai népballadák és epikus énekek teljes anyagát felölelő kötet (Olosz (közéleti) 2018), a többi folklórműfaj szalontai adatanyaga máig kiadatlan.

1927–1947

Húsz éven át folyt Konsza Samu (1887–1971) és tanítványainak, a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium diákjainak gyűjtőmunkája. Konsza Samu 1925 őszen foglalta el tanári székét a Székely Mikó Kollégiumban. Nem sokkal később, 1927-ben kezdett hozzá a háromszéki népköltészet gyűjtéséhez. Először csak egymagában dolgozott, szülőfalujában, Nagybaconban gyűjtött, néhány év alatt azonban tanítványai segítségével a gyűjtést egész Háromszékre kiterjesztette. A gyűjtőmunka nagyjából 1947-ben fejeződött be, de az utolsó kiegészítő gyűjtések 1955-ből valók. A hatvan háromszéki faluból összehordott, minden folklórműfajt felölelő közös gyűjteményből két kötet jelent meg: az 1675 népköltési alkotást tartalmazó *Háromszéki magyar népköltészet* (Konsza 1957) és az abból kimaradt

¹³ Ennek érdekében egy-egy nagyobb diák még arra is kapható volt, hogy pénzért vásároljon gyűjtéseket kisebb iskolatársaitól, illetve hogy könyvekből másoljon ki folklóradatokat.

további ötven mesét nyilvánosságra hozó *A szegény ember kincse* (Konsza 1969). – *A Háromszéki magyar népköltészetben* szórványosan olyan folklóradatok is előfordulnak, melyeket nem „mikós” diák gyűjtött (pl. az a húsz nyujtói adat, melyet Antal Árpád szülőfalujában jegyzett le 1945-ben).

1931

A marosvásárhelyi református kollégium Mentovich Ferenc önképzőkörének 1931. november 14-én tartott közgyűlésén Nagy Ödön VII. osztályos tanuló *Mezőpanit népköltészete* című dolgozatát olvasta fel, s szemelvényeket mutatott be saját gyűjtéséből. Nagy Ödön gyűjteménye jelenleg a Teleki-Bolyai Könyvtárban található Marosvásárhelyen.

1948

Imreh Lajos (1917–1999) az 1940-es években rövid ideig a kolozsvári unitárius kollégium tanára volt. 1948-ban húsvéti versek összeírására ösztönözte diákjait. Később a tordai elméleti líceum tanáraként proverbiumokat gyűjtött tanítványival. Imreh Lajos kéziratosa gyűjtését a Kriza János Néprajzi Társaság kolozsvári archívuma őrzi (Keszeg 2004. I: 28).

1949–1955

Kovács Ferenc (1907–1959) tanár az a hat év alatt, míg az Arad megyei Kisiratoson magyar nyelvet és irodalmat, valamint történelmet tanított, tanítványai segítségével összegyűjtötte a település népköltési hagyományait. Gyűjtését, mely Kálmány Lajos pécskai gyűjtése (Kálmány 1877) után a második Arad környéki magyar folklórgyűjtemény, Faragó József rendezte sajtó alá (Kovács 1958).

1955–1980

A huszadik század második felében bontakozott ki a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium (akkori nevén 1. számú magyar tannyelvű középiskola, később sepsiszentgyörgyi Matematika–Fizika Líceum) diákjainak folklórgyűjtő mozgalma Albert Ernő irányításával. – Konsza Samu tanítványainak gyűjteménye még meg sem jelent, mikor a Székely Mikó Kollégium diákjai körében újabb gyűjtőmozgalom indult. „1955-től szórványosan, a 60-as években már rendszeresen tanulók egész sora kapcsolódott be a háromszéki népköltészet gyűjtésének továbbfolytatásába” (Albert 1980: 36). Érdeklődésük – az irányító tanár érdeklődésének megfelelően elsősorban a népballadára irányult, de más folklórműfajok, sőt, helynevek gyűjtésétől sem zárkóztak el. Albert Ernő a gyűjtőmunka szervezésében sajátos, egyedülálló utat választott és járt be: miközben meghonosította az iskolában a tanulók egyéni munkáját/kreativitását serkentő évi házi dolgozat íratását magyar irodalomból, tanítványai kérésére-javaslatára a választható témák közé bekerült a folklór- illetve néprajzi gyűjtés is. A gyűjtőmunka nem terjedt ki az iskola minden osztályára, csak azokban az osztályokban folyt, amelyekben a magyar irodalmat Albert Ernő tanította. Ott viszont nemcsak a házi dolgozat ürügyén került sor a népköltészet gyűjtésére, alkalm szerűen mások is bekapcsolódtak a gyűjtőmun-

kába. Ezt azért fontos megjegyezni, mert akkoriban Albert Ernőnek, lévén hogy az iskola igazgatói tisztét ő töltötte be, csupán egy, esetleg két osztályban voltak órái. Időlegesen megpróbálta ugyan kiterjeszteni a gyűjtőmozgalmat a középiskola minden osztályára, de nem járt kellő sikerrel a kezdeményezés.¹⁴ A gyűjtőmunka eredményeiből először a *Gyökerek* (1966–1980) című iskolai lapban közöltek mutatványokat (Albert 2016), majd 1973-ban 425 balladát felölelő testes kötetben hozták nyilvánosságra az addig gyűjtött szövegek legjavát, s hozzátétőlegesen ugyanannyi kiadatlan balladának a jegyzékét (Albert 1973). A kötet megjelenése után tovább folyt a gyűjtőmunka, melynek eredményei 1980-ig a *Gyökerek* lapjain követhetők nyomon, egy részük pedig Albert Ernő csiki népballadákat tartalmazó kötetében lelhető fel (Albert 2004). A diákkéziratoknak azt a részét, mely a *Háromszéki népballadák* anyagául szolgált, Albert Ernő nyugdíjazásakor az iskola könyvtárában helyezték el. Ott azonban figyelmetlenség/gondatlanság következtében egy adott pillanatban hulladékpapírként a többi házi dolgozattal együtt felszámolták: beadták a hulladékgyűjtő központnak. A kiadatlan balladákat (melyeknek a *Háromszéki népballadák*ban csak a jegyzékét közölték) a Társadalom- és Politikai Tudományok Akadémiája kolozsvári Etnográfiai és Folklor Osztályának archívumában helyezték el (Albert 1973: 479). Az 1973 után gyűjtött anyagot Albert Ernő nyugdíjazásakor magához vette, hogy tovább folytathassa a gyűjtött anyag rendszerezését/feldolgozását. Ezt az anyagot – saját kiadatlan gyűjtéseivel együtt – 2018 tavaszán Albert Ernő átadta a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeumnak.

1958 előtt

Említés 1958-ban arról, hogy „Könczei Ádám fiatal tanár előbb Margittán szervezte meg a diákgyűjtőket, az utóbbi években pedig gyergyói tanítványai meglepően nagy anyagot, mintegy harmincezer közmondást és talalós kérdést jegyeztek le” (Farágó 1958b). A Könczei Ádám által irányított gyűjtőmunkáról ugyancsak említést tesz Szabó Zsolt *Irányított néprajzi gyűjtőversenyek általános iskolás tanulókkal* című dolgozatában (Szabó Zs.1976: 73), de ő sem közöl további részleteket.

1958 előtt

Farágó József említi 1958-ban, hogy „a *Művelődés* évek óta különböző országos gyűjtőpályázatokat hirdet, amelyek kisebb-nagyobb sikerrel zárulnak. Ezek közül a talalós kérdések pályázatának anyaga terjedelmes, gazdag kötetben fog megjelenni” (Farágó 1958b). Több információ nem áll rendelkezésünkre, így azt sem tudjuk, hogy tanulók részvételével folytak-e a gyűjtőpályázatok.¹⁵

¹⁴ Erről Albert Ernő 2015. május 30-án küldött levelében tájékoztatott, melyet ezúttal is köszönök.

¹⁵ Elképzelhető, hogy Farágó József hagyatéka – annak feldolgozása után – szolgálhat majd újabb adatokkal. A hagyatéka Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárában található, egyelőre rendezetlen, nem kutatható állapotban.

1958 előtt

1958-ban Faragó József említi, hogy „Nagyváradon Diósszilágyi Ibolya, Csíkszeredán pedig Kudelász Györgyi tanárnő szervezett a diákság körében gyűjtőmozgalmat” (Faragó 1958b). Ugyanott Faragó azt is megemlíti, hogy Czompó István tanár kézdivásárhelyi diákjai szintén gyűjteni akarnának.

1957–1958

A székelykeresztúri középiskola diákjainak gyűjtőmozgalma az 1957/58-as tanévben. A gyűjtést, mely a tanév téli és tavaszi vakációi idején történt, Farkas Jenő tanár irányította Faragó József közreműködésével. A gyűjtés célja főleg „szólások és közmondások, mesék, húsvéti öntözőversek felkutatása volt” (Péter 2004: 3). Annak ellenére, hogy mindössze egy tanév két vakációján gyűjtött az ötosztálynyi keresztúri diák (ennyi középiskolai tanulója volt akkor az iskolának) rendkívül gazdag népköltészeti anyagot hordtak össze: közel 1500 öntözőverset, 3151 szólást és közmondást, 98 mesét és tréfás történetet, valamint táncszókat, csujtogatásokat és néhány balladát. A gyűjtőmunkáról két rendben is hírt adott Faragó József (Faragó 1958a, 1958b), de miután a gyűjtemény teljes egészében bekerült a kolozsvári Folklor Intézet archívumába, többé nem foglalkozott vele senki. Két egykori keresztúri diák áldozatos munkája és anyagi áldozata kellett ahhoz, hogy 2004-ben magánkiadásban megjelenhetett a teljes gyűjtemény (Farkas–Nagy–Péter 2004). Ismertetés a kötetről: Ráduly 2005.

1958–1959

Közmondásgyűjtő pályázat, melybe három lap, a *Pionír*, a *Napsugár* és a *Dolgozó Nő* (a Kispajtás-rovat) olvasói kapcsolódtak be. A pályázat történetét/eseményeit/eredményeit Faragó József korabeli cikkei (Faragó 1958d, 1958e, 1959a, 1959b) valamint Szabó Zsolt tanulmánya (Szabó Zs. 1976: 73–74) alapján az alábbiakban foglalhatjuk össze: Faragó József 1958 májusában az *Utunkban* felhívást közölt (Faragó 1958d), melyben a nagyközönséghez fordult azzal a céllal, hogy legalább 100 000 adatot tartalmazó közmondás-gyűjteményt szedjenek össze közös erővel. A felhívásra legelsőnek a *Pionír* reagált: 1958. június 11-i számában versenyfelhívást közölt *Ki gyűjt több közmondást?* címen, s ugyanott módszertani útmutatást is adott Faragó József tollából. Az év végéig tartó pályázat eredményeképpen 48 helységről összesen 17 063 közmondást és szólást gyűjtöttek össze a lap olvasói. 1958 szeptemberében a *Napsugár* kisiskolás és óvodáskorú olvasói is bekapcsolódtak a munkába. A lap felhívására 59 helységről 91 pályamunka érkezett be, összesen 17 125 közmondással és szólással. Végül a *Dolgozó Nő* Otthonunk című mellékletének Kispajtás-rovata hirdette meg 1959 júniusában a pályázatot, melybe 31 helységről ötvenen kapcsolódtak be, s összesen 4707 közmondást és szólást gyűjtöttek. „A három pályázatra beérkezett majd negyvenezer közmondás és szólás anyaga a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Társadalomtudományi Központja Folklor Osztályának archívumában van” (Szabó Zs. 1976: 74), közhasználatú néven a kolozsvári Folklor Intézet archívumában.

1963–1983

Húsz éven át gyűjtötte Veress Péter Ilona (1932) tanítványai segítségével a gyermekfolklórt. A gyűjtést az irányító tanár 1963-ban kezdte. Gyűjtőterülete Mezőcsávás község nyolc faluja közül négyre terjedt ki: Mezőcsávásra, Mezőfelére, Mezőmésesre és Galambodra. A gyűjtést húsz év múlva, 1983-ban zárta le, közben 272 adatközlővel dolgozott. A gyűjtést nem egyedül végezte, tanítványait is bevonta a munkába. A két évtized során a gyűjtők száma több iskolai gyermeknemzedéken át mintegy 300-ra növekedett. – A szorosán vett gyűjtőmunka mellett Veress Péter Ilona vezetésével a tanulók iskolai folklórkört alakítottak alapszabállyal, választott vezetőkkel. Az üléseken bemutatták és megbeszélték gyűjtéseik eredményeit, kérdőíveket állítottak össze, időnként meghívták és szóra bírták a falu köztisztjeletben álló, jó emlékezetű és jó beszédű öregeit. Ezáltal a gyűjtőmunka a gyermekek repertoárjával együtt az idősebbek játékkincsére is kiterjedt – a gyűjteménynek nemcsak falunkénti, hanem nemzedékenkénti gazdagságát tükrözve. A gyűjtőmunka a gyermekköltészet mellett a folklór többi műfajára – mesékre, balladákra, dalokra, népszokásokra, közmondásokra – is kiterjedt. Mindezekkel az iskola folklórköre számos sikeres és több nyertes pályázaton vett részt, valamint több alkalommal színpadon is bemutatta a gyűjtött anyag előadásra feldolgozott változatait. Sajtóra előkészített gyermekfolklór-gyűjteményét Veress Péter Ilona 1983-ban adta át a Kriterion Könyvkiadónak. A kiadó a kéziratot elfogadta, s 1989-re tervezte megjelentetését (Faragó 2002: 5–6). Az időközben bekövetkezett történelmi átalakulások azonban elsodorták a kiadás lehetőségét. Az 1559 szövegváltozatot bemutató gyermekfolklór-gyűjtemény tizenkilenc év múltán, 2002-ben jelent meg, majd néhány év múlva a gyűjtemény második kiadást is ért (Veress Péter 2002, 2009). A mezőcsávási iskolások folklórkörének gyűjtéséből még egy kötet jelent meg, mely szólásokat és közmondásokat tartalmaz (V. Péter 2015).

1967

A *Pionír* népmese gyűjtő pályázata Faragó József pályázati felhívásával indult (Faragó 1967a), melyet a lap 1967. május 20-i számában tettek közzé. Annak ellenére, hogy a pályázatnak nagyon rövid idő alatt véget kellett vetni, mert időközben a *Pionír* megszűnt, a pályázat eredményes volt. A *Pionír* utolsó számában lezárt pályázatra mintegy százhusz, javarészt kiadásra érdemes mese érkezett be. Ezekből tíz a *Pionír*, illetve a helyébe lépett *Jóbarát* hasábjain meg is jelent (Szabó Zs. 1976: 74). A pályázat legnagyobb eredménye mégis az volt, hogy felhívta a figyelmet a Beszterce-Naszód megyei Magyardécsre mesemondójára, Balla Jánosra, akinek 25 meséjét gyűjtötte össze unokaöccse, Balla Tamás. Ezek a mesék három év múlva nyomdafestéket láttak (Balla 1970). A pályázat anyagának közreadását Faragó József több ízben is sürgette, de a kolozsvári Folklór Intézet archívumában elhelyezett mesék megjelentetésére nem került sor. (A pályázatról és Balla Tamásról l. még Szabó Zs. 1976: 81; Faragó 1967b, 1967c, 1968, 1969b; Míkó 1970; Tekei 2017).

1967

A *Napsugár* „Egyedem-begyedem” kiszámológyűjtő pályázatának a megszületésénél is Faragó József bábáskodott, „a *Napsugár* 1967. szeptemberi számában fordult a lap olvasóihoz. Az eredmény számottevő, végeredményben 14 megye 93 helységéből 369 pályázat érkezett be, összesen 8493 kiolvasóval” (Szabó Zs. 1976: 74). Az „Egyedem-begyedem” pályázat anyaga ugyancsak a kolozsvári Folklór Intézet archívumába került.

1970

Gyermekfolklórra összpontosító gyűjtőmozgalom indult meg a nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégiumban és a Tanító- és Óvónőképzőben (Könczei 1972). Irányító tanárok: Ferenczy Éva, Józsa Miklós és Király László. Eredményeként „több mint 2600 népköltészeti alkotás” gyűlt össze. A gyűjtésről, az anyag műfaji megoszlásáról és a legeredményesebb gyűjtőkről az *Igazság* 1971. június 27-i számában Könczei Ádám számolt be, jelezvén a gyűjtés egész Erdélyre kiterjedő, igen széles területi hatóságát is (Könczei 1971, 1972).

1971

A *Dolgozó Nő* bölcsődal- és csecsemő-, ill. kisgyerekuhra pályázata. A folyóirat 1971. évi első számában jelent meg a felhívás. A pályázat „kétágú” volt: egyrészt a bölcsődalok – mindazon énekeltdúdolt verses mondókák – összegyűjtésére buzdított, amelyekkel a felnőttek vagy az idősebb testvérek a kicsinyeket elringatják, elaltatják vagy felébresztik (Szabó Zs. 1976: 79), másrészt megadott méretre el kellett készíteni az emlékezetben élő legrégebb csecsemő- és kisgyermek-ruhákat. (Ez utóbbi része a pályázatnak kívül esik vizsgálódásaink körén, tovább nem foglalkozunk vele.) A bölcsődal-gyűjtés szakmai irányítását-ellenőrzését Faragó József vállalta magára. Határidőre a bölcsődal-pályázatra 13 megye 45 helységéből 51 pályamunka érkezett, összesen 694 bölcsődallal. „Az anyag a kolozsvári egyetemi folklórarchívumban van” – tájékoztatott Szabó Zsolt 1976-ban (Szabó Zs. 1976: 79), ami, minden bizonnyal, a kolozsvári Folklór Intézetre utal akkori megnevezésével (Babeş–Bolyai Tudományegyetem Társadalomtudományi Központja Folklór Osztályának archívuma).

1971–1972

A nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégium, Tanító- és Óvónőképző diákjainak népballadagyűjtő mozgalma, mely Albert Ernő és sepsiszentgyörgyi tanítványainak sikeres mozgalma hírére/példájára bontakozott ki. Irányító tanárok: Ferenczy Éva, Józsa Miklós és Király László. A gyűjtés módszeressége-szakszerűsége érdekében minden gyűjteni szándékozó diáknak kérdőívet és tömör útmutatót adtak. A még javában folyó gyűjtőmunka addigi eredményeiről Könczei Ádám adott hírt 1972 augusztusában: „közel félszáz népballadatípusnak majdnem kétszáz változata gyűlt össze” (Könczei 1972). Közleményében Könczei Ádám bemutatót hármat a legsikeresebb diákgyűjtők közül, s mutatóként közölt hét balladát az enyedi diákok közös gyűjteményéből. – A mozgalom további eseményeiről nincs tudomásunk, mint ahogy arról sincs, hogy mi lett a sorsa a begyűjtött balladáknak.

1971–1972

Könczei Ádám említi, hogy a nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégiumban folyó gyűjtőmunkához hasonlóan még több helyen folyik a népballadák gyűjtése: „mintegy eszterendeje a zilahi, a székelyhídi és a szászrégeni, újabban meg a szilágysomlyói, a kézdivásárhelyi, a kovásznai és a hétfalusi középiskolában” (Könczei 1972). – E rövid híradáson túl semmit nem tudok a fent említett iskolákban folyó gyűjtőmunkáról.

1971–1975

Bura László és munkatársainak alkalmi társulása a szatmári népballadák összegyűjtésére. A gyűjtés dandárját Bura László végezte: 29 szatmári település balladanyagát ő gyűjtötte össze. Ezzel párhuzamosan tanító- és tanárkollégái nyolc, néhány diákja pedig hét olyan faluban gyűjtött, ahová ő nem jutott el. A segítőtársak gyűjtését is felhasználva a *Szatmári népballadákban* negyven helységről jelent meg adat, a többi kilenc faluban gyűjtötteket pedig az archívumban helyezték el. „A balladákat mindig dallammal gyűjtöttük és legtöbbször így is közöljük – tájékoztat Bura László a *Bevezetésben* –. Kivétel csupán az a nyolc ballada, melyet diákjaink gyűjtéséből válogattunk a kötetbe; ők a kötetben közöltekén kívül még százöt archívumi megőrzésre érdemes változatot jegyeztek fel” (Bura 1978: 9). Bura László és munkatársai összesen 507 balladát gyűjtöttek Szatmár megyében, ebből azonban csak 141 került közlésre a *Szatmári népballadákban* (Bura 1978). A kötetből kihagyott balladákat a Babeş–Bolyai Egyetem Társadalomtudományi Központja Etnográfiai és Folklor Osztályának archívumában helyezték el.

1972–1980

A nagyváradi *Fáklya* című napilap folklórgyűjtő pályázatai.

A regionális hatósugarú pályázat-sorozatot Faragó József folkloristának és Fábián Imre újságírónak, a Bihari Folklorkör magyar tagozata elnökének kezdeményezésére hirdette meg a nagyváradi *Fáklya*. Nem csak diákoknak szólt, bárki benevezhetett a pályázatokra. 1972–1980 között szinte évről évre újabb pályázat került kiírásra egy-egy népköltészeti műfaj még fellelhető bihari változatainak összegyűjtésére. Ezek időrendi sorrendben így következtek:

1972 – *balladagyűjtő pályázat*. Meghirdetésének ideje: 1972. február 13. – Eredményhirdetés: 1972. június 11. (Faragó 1972b). A pályázat eredményeként 558 ballada került lejegyzésre (Faragó 1972b), közülük azonban csak kisszámú mutatvány jelent meg 1979-ben, Fábián Imre gondozásában, egy olyan gyűjteményben (Parasca–Fábián 1979: 193–294), „amelynek román címe elrejtí, hogy második felében 31 magyar népballada, valamint további 400 ballada címe és leltári adata sorakozik” (Faragó 1995: 7). A 400 cím csak a kötetbe beválogatott balladák változatait foglalja magába. Több távol tanuló bihari diák (a székelyudvarhelyi Pedagógiai Líceumból, a nagyenyedi Bethlen Gábor Líceumból) postázta a pályázatra a szülőfalujában gyűjtött balladákat. A kiadatlan balladákat a nagyváradi Népi Alkotások és a Tömegművelődési Mozgalom Megyei Irányító Központjában, valamint a Társadalom és Politikai Tudományok Akadémiája Kolozsvár-Napocai Etnográfiai és Folklor Osztályának archívumában helyezték el.

1973 – *mesegyűjtő pályázat*. Nincs tudomásunk arról, hogy diákgyűjtő is pályázott volna.

1974 – *pályázat közmondások, szólások és találós kérdések gyűjtésére*. Eredményeiből jelent meg a *Bihari találós mesék, találós kérdések, mesetalányok* című kötet (Fábián (közvetési) 1994) és annak második, bővített kiadása (Fábián 1999) a bihari találós kérdésekkel. A kötet anyagának összehordásában jelentős szerepet vállaltak a bihari falvak iskolásai egy-egy tanár/tanító irányítása mellett.

1976 – *pályázat gyermekmondókák gyűjtésére*. Eredményéből jelent meg a *Bihari gyermekmondókák* című kötet (Faragó–Fábián (közvetési) 1982), mely 70 bihari helységről 5765 sorszám alatt 7375 mondóka szövegét tartalmazza. A gyűjtőmunkából erőteljesen kivették részüket a bihari iskolák tanulói.

1977 – *pályázat a lakodalmi költészet gyűjtésére*. A pályázat résztvevőiről, eredményéről nincs információnk.

1980 – *népmonda-gyűjtő pályázat*. A *Fáklya* 1980. február 7-i számában hirdették meg, eredményhirdetés ugyanott, az 1980. május 16-i számban. Eredményeiből jelent meg a *Bihari népmondák* című kötet (Faragó–Fábián (közvetési) 1995). – A pályázaton részt vett Dánielisz Endre és 18 szalontai kisdíákja, akik 32 mondát gyűjtöttek. A tanulók gyűjtéseit a vezető tanár 14 saját gyűjtésű változattal egészítette ki. „A beküldött pályázatokat értékelő Fáklya-cikk mindannyiunk számára örömet szerzett – írja Dánielisz Endre –, hiszen ezt írták rólunk: »A népmonda pályázatunkra érkezett anyag ismeretében a legteljesebb gyűjtés a szalontai Al. Moghioros Általános Iskola VI. C. és VI. F. osztályos tanulóinak gyűjtése, vezető tanár Dánielisz Endre. Szerkesztőségünk a diákok munkáját Toma Edit festményével jutalmazza«” (Dánielisz 1983: 168).

1970-es évek

Ősz Ilona (1930–1983), az aranyosszentmihályi általános iskola tanára az 1970-es években néprajzi gyűjtésre irányította tanítványai figyelmét. A gyűjtés Mészköre és Sinfalvára is kiterjedt. Diákjainak feljegyzésében locsolóversek, sírfeliratok és proverbiumok, népi mesterségek leírásai maradtak meg. Munkáját váratlan halála szakította meg. Ősz Ilona kéziratos gyűjteményét a Kriza János Néprajzi Társaság archívuma őrzi (Keszeg 2004. I: 28).

1975

A marosvásárhelyi Bolyai Farkas Líceum V. c. osztályában tanuló 28 kisdíák mindenike leírta a maga kiolvasó mondókait, s 1975. december 18-i keltezéssel postázták Faragó Józsefnek. Az egyéni „repertoárok” (melyek egytől harmincegy darabot számláltak) alkalmat kínáltak Faragó Józsefnek többféle statisztikai következtetés megfogalmazására (Faragó 1985).

1976 előtt

Említésből ismert a nagyenyedi Bethlen Gábor Líceum és Tanítóképző tanulóival végzett gyermekfolklor-gyűjtés, melyet Király László, Ferenczy Éva és Józsa Miklós tanárok irányítottak (említi Szabó Zs. 1976: 73).

1976 előtt

Említés 1976-ban a Marosvásárhelyi Művészeti Líceum és a Tanítóképző tanulóinak gyűjtőmunkájáról, melyet Bandi Dezső (1919–2005) képzőművész, a Népi Alkotások Háza Maros megyei népművészeti szakirányítója vezetett. A gyűjtött anyagból „négy dalos füzetecske” meg is jelent helyi kiadásban (említi Szabó Zs. 1976: 73).

1980–1981

Iskolai folklórkörök seregszemléje a *Művelődés* hasábjain. Faragó József javaslatára a folyóirat *Felhívást* intézett (1980. márciusi számának hátulsó borítóján) az iskolai folklórkörök vezetőihez: tájékoztatást kért a kör megalapításának körülményeiről, tagjairól, munkájáról, valamint további terveiről. A folyóirat szerkesztősége egyúttal lehetőséget kínált a felhívásra válaszoló folklórköröknek a gyűjtött anyagból mutatványok publikálására (Faragó 1983). A felhívásra 19 iskola folklórköri vezetője és egy megyei pionírszervezet válaszolt.

A következőkben – Faragó József „seregszemléje” alapján – felsoroljuk az iskolákat, melyekben folklórkör működött, zárójelben a köri vezetők beszámolójának bibliográfiái utalásával.

Sepsiszentgyörgyi Matematika-Fizika Líceum (Albert 1980)

Domokosi Általános Iskola, Máramaros (Dancs 1980)

Marosvécsi Általános Iskola (Réthy 1980)

Hargita megyei pionírszervezet (Balázs 1980)

Szováti Líceum (Kusztosné Szabó 1980)

Szovátaszakadati Általános Iskola (Márton 1980)

Segesvári 2. sz. Ipari Líceum (Szász 1980)

Fiátfalvi Általános Iskola (Czirme 1980)

Homoródszentpáli Általános Iskola (Geréd 1981)

Nagyszalontai Liceum és egy általános iskola (Dánielisz 1981a)

Mezőcsávási Általános Iskola (Kövendi–Somodi–Szántó 1981)

Brassói Unirea Líceum (Reiff 1981)

Zajzoni Rab István Folklórkör (Lőrincz 1981)

Gyergyóalfalvi Általános Iskola (Gál 1981)

Kápolnásfalusi Általános Iskola (Balázs–Bartalis 1981)

Marosvásárhelyi 1. sz. Általános Iskola (Asztalos 1981)

Székelyudvarhelyi Pedagógiai Líceum (Incze 1981)

Székelyszentléleki Általános Iskola (Balázs 1981)

Disznajói Általános Iskola (Csósz 1981)

Tordaszentlászlói Általános Iskola (Boldizsár Zeyk 1981)

A hűsz beszámolóban – összegez Faragó József – mutatványként a következő folklórananyag került nyilvánosságra: „21 prózai alkotás (mese, tréfa, monda), 7 ballada, 25 népdal (közülük 14 dallammal), 7 altatódal, 26 táncszó és lakodalmi kurjantás, 34 kiolvasó, 8 gyermekjáték, 35 gyermekmondóka, 22 találós kérdés, 100 közmondás és szólás (részint magyarázatokkal), 1 szokásleírás, 4 hiedelem, 4 mesterségleírás. A mutatványok száma összesen 284, valóságos kis gyűjtemény;

bizonyára el is jön majd az ideje annak, hogy valaha valaki az iskolai folklórkörök gyűjtéseiből igazi gyűjteményt szerkesszen” (Faragó 1983).

1981

A *Fáklya*-pályázat sikerén felbuzdulva Dánielisz Endre 1981 őszén megalakította a szalontai Al. Moghioroş Általános Iskola VII. D. osztályának tanulóival a „kis folkloristák körét”, melynek tagjai folytatták a mondagyűjtést, figyelmüket a történeti, helyi és – Arany meg Petőfi okán – az irodalmi népmondákra összpontosítva (Dánielisz 1983: 168–169).

1981–1988

Kolozs megyei gyermekmondóka-gyűjtés Keszeg Vilmos tordai középiskolai tanár kezdeményezésére. – Keszeg Vilmos minden évben gyermekmondóka ismeretük lejegyzésére ösztönözte „a középiskolába bejövő, aranyosszéki és aranyosvidéki, kilencedik osztályos diákokat, egy tájékoztató jellegű kérdőív segítségével” (Keszeg 2016: 318). Kezdeményezését 1985-ben a Kolozs megyei magyar szakos szaktanfelügyelő is támogatta, aminek az lett a következménye, hogy az 1987/1988-as tanévben a kérdőíves gyűjtést több Kolozs megyei iskola magyartanára is elvégezték gimnáziumi osztályokban. Ilyenképpen Kolozs megye 34 településéről gyűltek adatok. A gyűjtés eredményét az 1988/1989-es tanévben Keszeg Vilmos összegezte, s a beszámolót a magyartanárok módszertani körén bemutatta. A kéziratos mondóka-gyűjtemények Keszeg Vilmoshoz kerültek, aki 2016-ban hozta nyilvánosságra az 1092 iskolás gyermek által gyűjtött, 22 295 darabot számláló szövegkorpusz rendszerezését, sajátosságainak elemzését és értékelését (Keszeg 2016).

Irodalom

Albert Ernő

- 1980 Újabb műfajokra is figyelünk. *Művelődés* XXXIII. (5) 35–39.
- 2004 *A halálra táncoltatott leány. Csiki népballadák.* Közreadja Albert Ernő. Albert Kiadó, Sepsiszentgyörgy.
- 2016 *A Gyökerek iskolai folyóirat* (Székely Mikó Kollégium, Sepsiszentgyörgy). In: Keszeg Vilmos – Virginás-Tar Emese (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 24. Hagyomány és örökség a romániai magyar néprajzkutatásban.* Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 229–270.

Albert Ernő

- 1973 *Háromszéki népballadák.* Albert Ernő és tanítványai gyűjteménye. Faragó József bevezetőjével és jegyzeteivel. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

Almási István

- 1987a Áprily Lajos népdalgyűjteménye. *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* XXXI. (2) 161–174.
- 1987b Áprily Lajos népdalélményei. *Igaz Szó* XXXV. (11) 466–469.
- 2003 Bevezető. In: Almási István (közzéteszi): *Monostori sugár torony. Bogdán János magyargyerőmonostori népdalgyűjtése 1906-ban.* Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 5–9.
- 2009 *A népzene jegyében. Válogatott írások.* Az Európai Tanulmányok Alapítvány Kiadója, Kolozsvár.
- 2009a Áprily Lajos népdalélményei. [Almási István 1987a és 1987b dolgozatainak ötvözete.] In: Almási István: *A népzene jegyében. Válogatott írások.* Az Európai Tanulmányok Alapítvány Kiadója, Kolozsvár, 117–144.

Almási István (közzéteszi)

- 2003 *Monostori sugár torony. Bogdán János magyargyerőmonostori népdalgyűjtése 1906-ban.* Közzéteszi Almási István. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.

Asztalos Enikő

- 1981 Guzsaly, korszak az irodalomórán. *Művelődés* XXXIV. (4) 31–33.
- Balázs Irén – Bartalis Teréz
- 1981 Helyi történeteket is... *Művelődés* XXXIV. (3) 41–42.

Balázs Dénes

1981 Tamási Áron nevében. *Művelődés* XXXIV. (6) 35–37.

Balázs Lajos

1980 Vőfélybotból nótafa. *Művelődés* XXXIII. (8–9) 60–61.

Balla Tamás

1970 *Fehér Virág és Fehér Virágszál. Magyardecsei népmesék*. Mesélte Balla János. Gyűjtötte Balla Tamás. Szerkesztette és az utószót írta Faragó József. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

Benedek Elek – Sebesi Jób

é. n. *Székely népköltési gyűjtemény*. Szerkesztették Benedek Elek és Sebesi Jób. Kézirat. Néprajzi Múzeum Etnológiai Archívuma, Budapest. Jelzete: EA 3564.

Berde Mária

1917 Gáspár János hagyatékából. *Budapesti Szemle* CLXXI. (488) 207–226.

Boldizsár Zeyk Imre

1981a Néprajzi képzés az általános iskolában 1. Tordaszentlászlói „kincskeresők”. *Művelődés* XXXIV. (11) 33–35.

1981b Néprajzi képzés az általános iskolában 2. *Művelődés* XXXIV. (12) 34–36.

1982a Néprajzi képzés az általános iskolában 3. *Művelődés* XXXV. (1) 39–41.

1982b Néprajzi képzés az általános iskolában 4. *Művelődés* XXXV. (2) 37.

Bura László

1978 *Szatmári népballadák*. Munkatársaival gyűjtötte, bevezetővel és jegyzetekkel ellátta Bura László. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

Czirme Irma

1980 Népköltészet az irodalomórakon. *Művelődés* XXXIII. (12) 36–38.

Csósz Irma

1981 Folklóreagyűttes, gyermekzenekar. *Művelődés* XXXIV. (7) 33–34.

Dancs Mária

1980 Máramarosi gyűjtemény. *Művelődés* XXXIII. (6) 36–37.

Dánielisz Endre

1981a Jeles elődök nyomdokain. *Művelődés* XXXIV. (2) 30–32.

1981b Szendrey Zsigmond nagyszalontai évei. In: Kós Károly – Faragó József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1981*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 202–218.

- 1983 Változó nagyszalontai mondavilág. In: Kós Károly – Faragó József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1983*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 166–187.
- Dános Erzsébet
- 1938 *A magyar népballada*. Hornyánszky Viktor R. T. Magyar Királyi Udv. Könyvnyomda, Budapest. (Néprajzi Füzetek 7.)
- Domokos Mariann
- 2009 Szerzői jogi kérdések a 19. századi folklórszövegek kapcsán. In: Mezey Barna – Nagy Janka Teodóra (szerk.): *Jogi néprajz – jogi kultúrtörténet. Tanulmányok a jogtudományok, a néprajztudományok és a történettudományok köréből*. ELTE Eötvös Kiadó, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, 228–263.
- 2012 Gyulai Pál folklórgyűjtése és meseköltészete. *Ethno-Lore*. A Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézetének Évkönyve. XXIX. 281–312. – Ua. in: Domokos Mariann: *Mese és filológia. Fejezetek a magyar népmeseszövegek gyűjtésének és kiadásának 19. századi történetéből*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2015, 221–264.
- Fábián Imre (közéteszi)
- 1994 *Bihari találós mesék, találós kérdések, mesetalányok*. Közéteszi Fábián Imre. Literator Könyvkiadó, Nagyvárad.
- 1999 *Bihari találós mesék, találós kérdések, mesetalányok*. Második, bővített kiadás. Literator Könyvkiadó, Nagyvárad.
- Faragó József
- 1956 A marosvásárhelyi diákok népköltészeti gyűjtőmunkája az 1860–as években. *Igaz Szó* IV. (7) 1038–1043. – Ua. Szabó Sámuel marosvásárhelyi népköltészeti gyűjtőmozgalma az 1860–as években címen In: Faragó József: *Balladák földjén. Válogatott tanulmányok, cikkek*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1977. 87–97.
- 1957 Kisiratosi népköltészet. *Utunk* XII. (28) 4.
- 1958a A székelykeresztúri népmesegyűjtő diákok. *Utunk* XIII. (2) 5.
- 1958b Népköltészeti gyűjtőmozgalmunkért. *Utunk* XIII. (11) 9.
- 1958c Másfélezer húsvéti öntözővers Udvarhelyszékről. *Utunk* XIII. (20) 2.
- 1958d Toborzó közmondásaink összegyűjtésére. *Utunk* XIII. (19) 11.
- 1958e Hogyan gyűjtsük közmondásainkat. *Utunk* XIII. (22) 6.
- 1959a A *Pionír* közmondás-gyűjtési versenye. *Utunk* XIV. (11) 2.

- 1959b A *Napsugár* és a *Kispajtás* közmondás-gyűjtési versenye. *Utunk* XIV. (48) 2.
- 1966 Hogyan gyűjthetnek a diákok népballadát? *Utunk* XXI. (20) 4.
- 1967a Népmesegyűjtési pályázat. Hogyan gyűjtjük a népmesét? *Pionír* XVIII. (20) 1.
- 1967b „Nagy” népmesegyűjtési pályázat – kis mesegyűjtőknek. *Utunk* XXII. (26) 1, 4.
- 1967c Folklor, ifjúság, iskola. *Ifjúmunkás* XI. (szeptember 28) 1, 3.
- 1968 Akiről még hallani fogunk. *Ifjúmunkás* XII. (2) 5. [Balla Tamásról]
- 1969a A *Napsugár* Egyedem-begyedem pályázata. *Utunk* XXIV. (1) 8.
- 1969b Mesegyűjtő diák. *Utunk* XXIV. (50) 1, 8.
- 1972a Bihari magyar folklórkör. *Utunk* XXVIII. (2) 4.
- 1972b A bihari balladagyűjtő pályázat. *Utunk* XXVII. (33) 7. – Ua. In: Faragó József: *Balladák földjén. Válogatott tanulmányok, cikkek*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1977. 121–124.
- 1973 Háromszéki népballadák. In: Albert Ernő: *Háromszéki népballadák*. Albert Ernő és tanítványai gyűjteménye. Faragó József bevezetőjével és jegyzeteivel. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 5–51.
- 1975 Balladagyűjtésünk keresztmetszete. *Utunk* XXX. (2) 4.
- 1976a Gyulai Pál, a balladagyűjtő diák. *Művelődés* XXIX. (1) 34–35. – Ua. In: Faragó József: *Balladák földjén. Válogatott tanulmányok, cikkek*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1977. 29–35.
- 1976b Magyardecsei bölcsődalok. In: Kós Károly (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1976*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 133–141.
- 1977a *Balladák földjén. Válogatott tanulmányok, cikkek*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest
- 1977b Háromszéki balladagyűjtők. In: Faragó József: *Balladák földjén. Válogatott tanulmányok, cikkek*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 98–117.
- 1982 A bihari folklórgyűjtő mozgalom példája. *Művelődés* XXXV. (10) 35–36. Ua. In: Faragó József: *Ismét a balladák földjén. Válogatott tanulmányok, cikkek*. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2005. 215–218.
- 1983 Iskolai folklórköreink csendes seregszemléje. *Utunk* XXXVIII. (47) 4.
- 1985 Marosvásárhelyi kiolvasók. *Utunk* XL. (11) 5.
- 1989 A háromszéki népballadák három gyűjteményének margójára. *Korunk* XLVIII. (7) 505–508. – Ua. In: Faragó József: *Ismét a balladák földjén. Válogatott tanulmányok, cikkek*. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2005. 219–227.

- 1995 A bihari népmondák elé. In: Faragó József – Fábíán Imre (közéteszi): *Bihari gyermekmondókák*. Közéteszi Faragó József és Fábíán Imre. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 5–16.
- 2002 Ajánlás. In: Veress Péter Ilona: *Mezőcsávási gyermekfolklór*. Faragó József ajánlásával. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest–Kolozsvár, 5–6.
- 2005 *Ismét a balladák földjén. Válogatott tanulmányok, cikkek*. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár.
- Faragó József – Fábíán Imre (közéteszi)
- 1982 *Bihari gyermekmondókák*. Közéteszi Faragó József és Fábíán Imre. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
- 1995 *Bihari népmondák*. Közéteszi Faragó József és Fábíán Imre. Literator Könyvkiadó, Nagyvárad.
- Farkas Jenő
- 1993 Életemnek is értelmet adott. In: Farkas Jenő – Nagy Endre – Péter Sándor: *Vadrózsa virága. (Székelykeresztúri diákok népköltészeti gyűjtéséből)* A gyűjtőmunka elindítója és irányítója Farkas Jenő tanár. Szöveg gondozás, szerkesztés: Péter Sándor. A gyűjtemény megjelenését Nagy Endre tette lehetővé. Magánkiadás, Edelény, Sepsiszentgyörgy, 2004. 5–6.
- Farkas Jenő – Nagy Endre – Péter Sándor
- 2004 *Vadrózsa virága. (Székelykeresztúri diákok népköltészeti gyűjtéséből)* A gyűjtőmunka elindítója és irányítója Farkas Jenő tanár. Szöveg gondozás, szerkesztés: Péter Sándor. A gyűjtemény megjelenését Nagy Endre tette lehetővé. Magánkiadás, Edelény, Sepsiszentgyörgy.
- Gagy József
- 2016 A csíkszeredai Matematika–Fizika Líceum néprajzi köre. In: Keszeg Vilmos – Virginás-Tar Emese (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 24. Hagyomány és örökség a romániai magyar néprajzkutatásban*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 309–315.
- Gál Irma
- 1981 Másfélezer szólás, közmondás. *Művelődés* XXXIV. (2) 37–38.
- Gálfalvi György
- 1971 Üzent Magyardecse. *Igaz Szó* XIX. (5) 734–737.
- Geréd Gábor
- 1981 A *Vadrózsákban* külön fejezet. *Művelődés* XXXIV. (1) 34–37.

Gyulai Pál

1860 Adalék népköltészetünkhöz[!] *Budapesti Szemle* IX. (30) 272–299.

Hegedűs Imre János

2009 *Benedek Elek. Monográfia*. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda.

Horváth Pál

1967 Irodalmi kör. *Utunk* XXII. (11) 4.

1969a Utánozni szabad. *Ifjúmunkás* XIII. (4) 5.

1969b Hol volt, hol nem volt... *Utunk* XXIV. (26) 8.

Incze Zsuzsánna

1981 A tanítójelöltek néphagyomány-ápolása. *Művelődés* XXXIV. (5) 31–32.

Kálmány Lajos

1877 *Koszorúk az Alföld vad virágaiból. I. Pécskáról való*. Nyomatott Réthy Lipótnál Aradon

Kanyaró Ferenc

2015 *Erdélyi népballadák és epikus énekek. 1892–1905*. Kritikai kiadás.

Kanyaró Ferenc szétszóródott hagyatékát összegyűjtötte, szerkesztette, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közlésezi Olosz Katalin. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.

Keszeg Vilmos

1978 Hogyan tovább, Balla Tamás? *Falvak Dolgozó Népe* XXXVIII. (25) 5.

2016 Kolozs megyei gyermekmondóka adatbázis az 1980-as évekből. In: Keszeg Vilmos – Virginás-Tar Emese (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 24. Hagyomány és örökség a romániai magyar néprajzkutatásban*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 317–328.

2004 *Aranyosság népköltészete. Népi szövegek, kontextusok (Monográfia) I–II*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely.

Konsza Samu

1957 *Háromszéki magyar népköltészet*. Konsza Samu gyűjteménye. Szerkesztette és a bevezetőt írta Faragó József. Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Marosvásárhely.

1968 Kakaslövés Apácán. *Művelődés* XXI. (5) 33–35.

1969 *A szegény ember kincse. Háromszéki magyar népmesék Konsza Samu gyűjtéséből*. Ifjúsági Könyvkiadó, Bukarest.

Kósa László – FILEP Antal

1975 *A magyar nép táji-történeti tagolódása*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Kovács Ferenc

[1958] *Iratosi kertek alatt. Kisiratosi népköltészet*. Gyűjtötte Kovács Ferenc. Szerkesztette és a bevezetőt írta Faragó József.

Könczei Ádám

1971 Népköltészetgyűjtő diákok. *Igazság* XXXIII. (151) 5. [A nagyenyedi Bethlen Gábor Líceumban, Tanító- és Óvónőképzőben]

1972 Népballadánk gyűjtésének újabb mozgalma. *Utunk* XXVII. (33) 6.

Kövendi Levente – SOMODI Levente – SZÁNTÓ Zsigmond

1981 Bölcsődalok, játékok. *Művelődés* XXXIV. (2) 33–35.

Kriza János

2013 *Vadrózsák. Erdélyi néphagyományok*. Második kötet. Kriza János és gyűjtői körének szétszórta hagyatékát összegyűjtötte, szerkesztette, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közlésezi Olosz Katalin. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.

Kusztosné Szabó Pirooska

1980 Folklórgyűjtés városon. *Művelődés* XXXIII. (10) 36–38.

Lőrincz Enikő

1981 A Tatrang mondája. *Művelődés* XXXIV. (2) 36–37.

MNGY = *Magyar Népköltési Gyűjtemény* (1872–1924)

I. *Elegyes gyűjtések Magyarország és Erdély különböző részeiből*. Szerkesztette Arany László – Gyulai Pál. Pest, 1872.

III. *Székelgyűjtés*. Gyűjtötték Kriza János, Orbán Balázs, Benedek Elek és Sebesi Jób. Budapest, 1882.

XIV. *Nagyszalontai gyűjtés*. Gyűjtötte a Folklore Fellows magyar osztályának nagyszalontai gyűjtő szövetsége. Kodály Zoltán közreműködésével szerkesztette Szendrey Zsigmond. Budapest, 1924.

Márton Béla

1980 Szóvátszakadáti Általános Iskola. *Művelődés* XXXIII. (10) 38.

Mikó Imre

1970 Fehér Virág és Fehér Virágszál. Magyardécsei népmesék. *Utunk* XXV. (52) 4.

Nagy Jenő

1959 Iratosi kertek alatt. *Utunk* XIV. (11) 7.

Nagy Pál

1985 Hol a mese vége? *Utunk* XL. (12) 2. [A bihari folklórgyűjtő mozgalomról és annak kötetben megjelent eredményeiről]

Olosz Katalin

2003a *Egy kiállítás emlékképei*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.

2003b Szabó Sámuel néprajzi gyűjtőútja 1864-ben és az első magyarországi háziipari-néprajzi kiállítás. In: Olosz Katalin: *Egy kiállítás emlékképei*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 5–41.

2004 Korai adatfelvétel a népi kultúráról: Székelyföld, 1864. In: Jankovics József – Nyerges Judit (szerk.): *Hatalom és kultúra*. Az V. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus (Jyväskylä, 2001. augusztus 6–10) előadásai, Budapest, I. 543–553.

2005 Folklórgyűjtő diákok a kolozsvári unitárius kollégiumban a 19. század végén és a 20. század elején. *Nyelv és Irodalomtudományi Közlemények* XLIX. (1–2) 99–109. és kny. [A folyóiratnak ez az évfolyama nagy késéssel, 2007 őszén jelent meg.]

2009a Az erdélyi néphagyományok elfelejtett gyűjtője: Szabó Sámuel. In: Szabó Sámuel: *Erdélyi néphagyományok. 1863–1884*. Szabó Sámuel és gyűjtői körének szétszórt hagyatékát összegyűjtötte, szerkesztette, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közléteszi Olosz Katalin. Európai Folklór Intézet – Mentor Kiadó, Budapest – Marosvásárhely, 15–129.

2009b Rédiger Ödön szabédi gyűjtése 1895–96-ból. In: Olosz Katalin (közléteszi): *Ne mondd, anyám, főd átkának. Dimény Mózesné Szabó Anna énekei*. Szabéd, 1895–1896. Rédiger Ödön gyűjtését Kanyaró Ferenc hagyatékából bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közléteszi Olosz Katalin. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 7–41.

2011a Benedek Elek és Sebesi Jób balladagyűjtésének problémái. In: Olosz Katalin: *Fejezetek az erdélyi népballadagyűjtés múltjából*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 201–242.

2011b Gyulai Pál esete a kolozsvári diákkal (Gyulai Pál és kolozsvári diagyűjtője közötti konfliktus). In: Olosz Katalin: *Fejezetek az erdélyi népballadagyűjtés múltjából*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 243–251.

2013 Történet egy százötven évig készülő könyvről. In: Kriza János: *Vadrózsák. Erdélyi néphagyományok*. Második kötet. Kriza János és gyűjtői körének szétszórt hagyatékát összegyűjtötte, szerkesztette, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közléteszi Olosz Katalin. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 17–89.

- 2015a Kanyaró Ferenc balladagyűjtései. Látlelet az erdélyi népballada századforduló-i állapotáról. In: Barna Gábor – Keszeg Vilmos (szerk.): *Patrimonium és társadalom a 20. században*. A VII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus előadásai. Kolozsvár, 2011. augusztus 22–27. Kriza János Néprajzi Társaság – Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság, Kolozsvár–Budapest, 49–55.
- 2015b Két kor küszöbén. Egy folklórgyűjtő tanár a 19–20. század fordulóján. In: Kanyaró Ferenc: *Erdélyi népballadák és epikus énekek. 1892–1905*. Kritikai kiadás. Kanyaró Ferenc szétszóródott hagyatékát összegyűjtötte, szerkesztette, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közzéteszi Olosz Katalin. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 27–133.
- 2017a Népballadák a nagyszalontai gyűjtők hagyatékában (1912–1919) In: Jakab Albert Zsolt – Vajda András (szerk.): *Aranyhíd. Tanulmányok Keszeg Vilmos tiszteletére*. Kriza János Néprajzi Társaság – BBTE Magyar néprajz és Antropológia Intézet – Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 975–992.
- 2017b Balladagyűjtő tanárok a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem diplomásai között. In: Keszeg Vilmos – Szakál Anna – Virginás-Tar Emese (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 25. Néprajz kutatás Erdélyben: intézmények, kutatói életpályák, mentalitások*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 209–225.
- 2018 Balladagyűjtés Nagyszalontán a 20. század második évtizedében. In: Olosz Katalin (közzéteszi): *Nagyszalontai népballadák és epikus énekek. 1912–1919*. A Folklore Fellows magyar osztálya nagyszalontai gyűjtőszövetségének hagyatékából összegyűjtötte, szerkesztette, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közzéteszi Olosz Katalin. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 19–94.
- Olosz Katalin (közzéteszi)
- 2009 *Ne mondd, anyám, főd átkának. Dimény Mózesné Szabó Anna énekei*. Szabéd, 1895–1896. Rédiger Ödön gyűjtését Kanyaró Ferenc hagyatékából bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közzéteszi Olosz Katalin. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.
- 2018 *Nagyszalontai népballadák és epikus énekek. 1912–1919*. A Folklore Fellows magyar osztálya nagyszalontai gyűjtőszövetségének hagyatékából összegyűjtötte, szerkesztette, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közzéteszi Olosz Katalin. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.

Parasca, Crăciun – Fábíán Imre

1979 Antologie de cultură populară bihoreană. I. Balade. Asociația folcloriștilor bihoreni „Miron Pompiliu”, Centrul de îndrumare a creației populare și a mișcării artistice de masă Bihor. Oradea.

Péter Sándor

2004 Előszó. In: Farkas Jenő – Nagy Endre – Péter Sándor: *Vadrózsa virága. (Székelykeresztúri diákok népköltészeti gyűjtéséből)* A gyűjtőmunka elindítója és irányítója Farkas Jenő tanár. Szöveggondozás, szerkesztés: Péter Sándor. A gyűjtemény megjelenését Nagy Endre tette lehetővé. Magánkiadás, Edelény, Sepsiszentgyörgy, 3–4.

Ráduly János

2005 Vadrózsa virága. *Népújság* LVII. (230) [*Múzsza*, október 1. 6.]

Reiff István

1981 A mai diák inkább élte a folklórt. *Művelődés* XXXIV. (2) 35–36.

Réthy István

1980 Megtanuljuk, továbbadjuk. *Művelődés* XXXIII. (7) 37–38.

Sebestyén Gyula – Bán Aladár

1912 Tájékoztató a Folklóre Fellows magyar osztályának országos gyűjtéséhez. *Ethnographia* XXIII. (4) 200–213. és kny.

Sikó Ferenc

1971 Elindultam, mint egykor Bartók. *Falvak Dolgozó Népe* (50) 11. [Egy nagyzerendi iskolás első népdalgyűjtő útja]

Somogyi Sándor

1961 *Gyulai Pál levelezése 1843-tól 1867-ig*. Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta Somogyi Sándor. Akadémiai Kiadó, Budapest (Fontes ad historiam literariam Hungariae spectantes 4.)

Szabó Sámuel

2009 *Erdélyi néphagyományok. 1863–1884*. Szabó Sámuel és gyűjtői körének szétszórt hagyatékát összegyűjtötte, szerkesztette, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közléteszi Olosz Katalin. Európai Folklór Intézet – Mentor Kiadó, Budapest – Marosvásárhely.

Szabó Zsolt

1976 Irányított néprajzi gyűjtőversenyek általános iskolás tanulókkal. In: Kós Károly (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1976*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 73–84.

2016 A *Jóbarát* néprajzi gyűjtései 1968–1980 között. In: Keszeg Vilmos – Virginás-Tar Emese (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Év-*

könyve 24. *Hagyomány és örökség a romániai magyar néprajzkutatásban.* Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 271–282.

Szász Klára

1980 Kalákásokkal Gyimesben. *Művelődés* XXXIII. (11) 38–40.

Szendrey Zsigmond

1920 *A néphagyományok gyűjtésének módszere.* Magyar Néprajzi Társaság, Budapest (A Magyar Néprajzi Társaság Propagandabizottságának Kiadványai, 4.)

Tekei Erika

2017 Fehér Virág és Fehér Virágszál. Balla Tamás magyardécsei népmegyűjteményének recepciótörténete. In: Keszeg Vilmos – Szakál Anna – Virginás-Tar Emese (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 25. Néprajzkutatás Erdélyben: intézmények, kutatói életpályák, mentalitások.* Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 307–340.

Tófalvi Zoltán

1989 Egy iskolai néprajzi kör. *Utunk* XLIV. (16) 7. [Marosvásárhelyi 1-es számú általános iskola néprajzi köre]

V. Péter Ilona

2015 *Nincsen annak jó embere ... Mezőcsávási szólások és közmondások.* Mentor Kiadó, Marosvásárhely.

Veress Dániel

1968 Dr. Konsza Samu nyolcvan éve. *Művelődés* XXI. (5) 32.

Veress Péter Ilona

2002 *Mezőcsávási gyermekfolklór.* Faragó József ajánlásával. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest–Kolozsvár.

2009 *Mezőcsávási gyermekfolklór.* Faragó József ajánlásával. Második, bővített kiadás. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár.

Vita Zsigmond

1968 Gyermeirodalmunk bölcsőjénél. In: Vita Zsigmond: *Tudománnyal és cselekedettel. Tanulmányok.* Irodalmi Könyvkiadó, Bukarest, 243–281.

(n. n.)

1972 Pályázat népballadák gyűjtésére. *Fáklya* 1972. február 13.

1980a Pályázat népmondák gyűjtésére. *Fáklya* XXXV. (31) 2. (1980. február 7.)

1980b Népmonda pályázatunk után. *Fáklya* XXXV. (115) 2. (1980. május 16.)